

СЪЮЗЪ НА ТЕХНИЧЕСКИМИ ПЕРИОДИЧНИ ПЕЧАТ
FÉDÉRATION DE LA PRESSE TECHNIQUE ET PÉRIODIQUE

Съдържание:

1. Изъ „Хайдушката лирика“ — Меракотъ — отъ Венко Марковски
2. Първитѣ дни на възстанието въ Костурско. Какъ бѣ то обявено — отъ Кириякъ Шкуртовъ
3. Развоя на революционното движение въ Одринския вилаетъ отъ втората половина на 1896 г. до края на първата половина на 1901 г. — отъ Лазаръ Димитровъ
4. Съ Пере Тошевъ отъ Битоля до София следъ сражението въ с. Крушевица — отъ Петъръ Ацевъ
5. Църковно-училищното дѣло въ гр. Съръ и сѣрска околия — отъ Ил. Ивановъ
6. Положението

ДАР
ОТ НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
СОФИЯ

КАКАО ШОКОЛАДЪ БОНБОНИ БИСКВИТИ

Производство БЕРАХА, София
КАЧЕСТВО ИЗПИТАНО

Учителска взаимноосигурителна и спомогателна каса — София

Първо общо Кооперативно Застрахователно Дружество въ България
„ЖИВОТЪ“ — „ПОЖАРЪ“ — „ЗЛОПОЛУКА“

Детски застраховки — пенсия за всички — особена комбинация осигуровки за жилища

Застрахованъ капиталъ 550,000,000 лв.

Резерви и фондове надъ 100,000,000 лв.

Надъ 40,000 членове отъ всички сръди, съсловия и професии.

Най-старата застрахователна кооперация — примѣръ на СОЦИАЛНА и ЗДРАВНА ПОЛИТИКА за своитѣ членове.

Износни условия и сравнително евтини премии

Осигурете живота и имота си при УЧИТЕЛСКАТА КАСА!

Прѣзъ 1937 година КАСАТА Е СКЛЮЧИЛА НОВИ ЗАСТРАХОВКИ САМО по клонъ „ЖИВОТЪ“ за 130,000,000 лева.

ЦЕНТРАЛА — СОФИЯ, мрежа отъ АГЕНЦИИ, ИНСПЕКТОРИ и ДЕЯТЕЛИ въ цѣлата страна.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ

Редакция и администрация: ул. „Пиротъ“ № 5, телеф. 2-19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 5 лв.

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народ. Просвѣщение съ окржжно № 40,350 отъ 28. XI. 1933 г.

ILLUSTRATION „ILINDEN“ Rédaction et administration: rue „Piro“ 5. — Sofia, Bulgarie

Венко Марковски

Изъ „Хайдушката лирика“

На Гоце Дѣлчевъ

Горо ле, стрео айдушка,
Горо ле, майко юнашка,
Зощо ле, горо, зашуми
Кога ни ветре не дувна?

„Да л'ми те юнакъ намина
со стара-вѣрна дружина
Т'отъ радосъ цела заигра
у таа доба никоа?

Да л'ми те некой прокълна
за вѣковѣчни времения,
т'отъ мака и отъ тежина
сета се веке потресе?

Елъ ми те нещо исплаши,
исплаши паметъ помами,
не трай ле, горо, прозбори,
рана ми тежка отвори;

„Нити ме юнакъ намина
со стара-вѣрна дружина; —
нити ме некой прокълна
за вѣковѣчни времения; —

нити ме нещо исплаши,
исплаши паметъ помами,
туку ме куршумъ прониза,
туку ми Гоце загина:

Силна ме треши трешница
големъ ме стаса таксиратъ
затоа така зашумифъ
у таа доба никоа!“

Меракотъ

Поминафъ чера на пладне
край ваш'та кука голѣма,
по таа силна жещина,
да си го смирамъ сърдцето.

Лоша ме треска тресеше,
Гроздано, кадро писано,
Гроздано, фиданбойлиа,
Гроздано, жива изгоро!

Меракотъ, моме, м'испече,
окото, моме, м'истече,
сърдцето ми се парчоса —
снагата ми се прекина.

Кажи ми моме уба'о
моме ле итро-враго'о,
зощо ми моме не кажа
да чекамъ, зощо м'излага?

„Егиди лудо-зелено,
низъ пенджеръ що ти намиг-
нафъ
малце ли ти е отъ мене
срѣдъ тоа пусто пладнище!

Първитѣ дни на възстанието въ Костурско. Какъ бѣ то обявено

Презъ пролѣтѣта на 1903 г. се знаеше, че ще се вдига възстание, но не се знаеше точната дата. За тая цель войводитѣ взеха решение да усилятъ своята дейность, за да подготвятъ четницитѣ за боеветѣ, които предстоятъ и да респектиратъ турската войска.

Движението на четитѣ стана по-малко предпазливо и съ по-дълги походи, за да заблуждаватъ войската, че сж повече отъ действителното.

Така, на 31 май ст. ст. се даде едно голѣмо сражение въ мѣсността „Локвата“ надъ село Дѣмбени, въ което сражение четата даде 13 души жертви, а аскера около 70 души.

Следъ сражението въ „Локвата“ презъ месець юний съединенитѣ чети на В. Чакаларовъ, Митре Влаха и Ив. Поповъ се прехвърлиха въ Костенарийския районъ. При престоя въ с. Старицени заловиха 7 помаци отъ с. Забърдени и единъ полякъ отъ с. Лудово и ги убиха. Като следствие на тая афера се явиха следнитѣ резултати:

Двама души се обявиха за нелегални, а именно: Кириякъ Шкуртовъ и Ст. Атанасовъ отъ с. Старицени, и 6 души арестувани — Янко Т. Яневъ, който умрѣ въ затвора, Михалъ Балючевъ, Сидеръ Узуновъ, а другитѣ трима следъ следствието освободени.

Отъ с. Старицени четитѣ ведно съ Костенарийската, на брой 75 души, се явиха на планината Одре, кждето два деня стояха на открито, безъ войската да отиде да ги преследва. Тукъ заловиха и пждарина на село Скѣмско — Шемето, който деребействуваше въ това село и го убиха.

Отъ планината Одре за една вечеръ се прехвърлиха въ черквичката Св. Никола надъ с. Зрѣлца. Къмъ 7 ч. се измъкнахме отъ дола и се качихме въ землището на грѣцкото село Косторадже. Предъ заваренитѣ по нивитѣ жървари Чакаларовъ се представи като грѣцки началникъ и имъ говори, че ще се боримъ противъ турцитѣ за освобождението на Македония и тѣ, зарадвани, започнаха да викатъ: „Зито и Елефтерия!“

Денувахме въ гората надъ село Чурилово, отъ което ни донесоха хлѣбъ.

Вечеръта четата се раздѣли на две групи:

Чакаларовъ и Митрето съ 35 души отиватъ къмъ Анаселица, да заловятъ единъ дербей, а ние съ Поповъ, 40 души, се настанихме на бивакъ въ кориитѣ надъ с. Емборе — Кайлярско.

На 17 юлий, както бѣхме на бивакъ, незабелязано отъ часовая се вмъкнаха въ лагера 3-ма души турци дървари и ни видѣха. Докато ние се окопитимъ, тѣ избѣгватъ въ с. Емборе и съобща-

с. Лйтосъ, Леринско

ватъ на турцитѣ, че въ корията има хилядни комити. Всичкитѣ турски семейства отъ Емборе, отъ с. Дебрецъ, както и отъ всички турски околни села вдигатъ се и бѣгатъ къмъ гр. Кайляри, безъ нѣкой да ги преследва.

Възползуванъ отъ тая гледка, покойниятъ Поповъ ни държа едно слово, като каза колко ужасно е положението, когато настѣпи паника и не се владѣе духътъ. „Изхода на всѣко събитие зависи отъ духа, а не отъ материалната сила“ — заключи той.

На 18 VII престояхме въ Бобидската кория. Вечеръта ни донесоха отъ Бобища хлѣбъ. Презъ сѣщия день бѣхме изненадани отъ войска, която мина презъ корията — отъ горния и долния край, — раздѣлени на две, безъ обаче да посмѣятъ да навлѣзатъ въ самата кория.

Благодарение на голѣмата тишина, можахме да избѣгнемъ една голѣма опасностъ.

Вечеръта стигнахме въ село Бланца. Сѣщата вечеръ се завърна и Чакаларовъ отъ Анаселица презъ грѣцкото село Лошница, кждето завари и уби турския бирникъ и се спрѣ въ гората. Презъ деня се разбрахме, а вечеръта заедно потеглихме и презъ селата Вишени и Шестеово се спрѣхме въ мѣстността Дрѣновски осой.

На 20 сутринъта пристигатъ куриери отъ село Дрѣновени, които донесатъ пощата. Чакаларовъ отваря и вижда окръжното, съ което се съобщава, че на 20 VII „Илиндень“ се обявява възстанието.

Окръжното бѣше пристигнало една седмица по-рано, обаче, като не ни знаеха диритѣ отъ голѣмитѣ походи, които предприемахме, не можа да се получи на време. Шомъ го прочете, Чакаларовъ веднага свика войводитѣ и по-грамотнитѣ четници и почна да диктува окръжно за селата.

Четницитѣ, виждайки това раздвижване, съ нетърпение се събиратъ около Чакаларовъ и искатъ да узнаятъ новината.

Чакаларовъ се изправя предъ всички и казва: „Многоочакваниятъ день дойде и ние днесъ обявяваме възстанието! Да живѣе Македония!“ Гръмогласно „ура“ разцепи въздуха и всички едно-

гласно се поздравяваме съ „Христосъ Възкресе“ и „Честита свобода“! Нѣма перо, което да опише възторга ни отъ това съобщение. Всички ликуваме и не можемъ да се спремъ на едно мѣсто. Искаме да имаме криле да хвъркнемъ и се намѣримъ срещу аскера, да почнемъ борба, безъ да мислимъ, че ни очакватъ лишения, опасности и смъртъ! О, Боже, какъ нѣмамъ по-силно перо, за да мога да опиша възторга, който овладѣ лагера ни и ентузиазъма, съ който се посрещна тая новина!

Следъ обѣдъ се разпратиха четници по селата да пренесатъ окръжното за обявяването на възстанието съ обозначение всѣка селска милиция кжде да се яви. На Костенарийския районенъ началникъ Георги Христовъ се възложи съ нѣколко бомби да влѣзе вечеръта въ градеца Хрупища и съ помощта на милицията да бомбардира Мюдюрлука и да пресече телеграфнитѣ жици. На Дѣмбенската и Жупанската милиция се възлагаше посмелитѣ момци да отидатъ въ гр. Костуръ, като пазаркати и вечеръта да хвърлятъ нѣколко бомби въ града, да всѣятъ паника. Презъ това време пѣкъ по-старитѣ четници и милиция да навлѣзатъ въ града и една частъ да обстрелва казармата, която отстои на 2 клм. отъ града, за да неможе войската да дойде на помощъ въ града, а всички други да превзематъ Костуръ.

Споредъ даденото нареждане вечеръта на 20 VII къмъ 10 ч. потеглихме всички стари четници и милиция на чело съ Чакаларовъ за Костуръ. Стигнахме на върха надъ циганската махала и очакваме да експлодиратъ бомбитѣ, за да нахлуемъ въ града.

Костуръ е заобиколенъ отъ всѣкъжде съ езеро. Само една тѣсна ивица го съединява съ сушата, презъ една стара, голѣма крепостна врата. Така, съ голѣмо напрежение очаквахме до полунощъ. До това време не стана нищо и се очудвахме защо не е изпълнена заповѣдта.

Къмъ 2 ч. презъ нощта пристигна куриеръ, който събщи, че терориститѣ не били допуснати да влѣзатъ въ града, понеже турскитѣ власти отъ една седмица бѣха запретили на селяни да влизатъ въ града следъ 8 ч.

Като се получи това известие, всички съ голѣма скръбъ се върнахме обратно и се настанихме на върха надъ с. Апокепъ, на около 5 клм, отъ града.

Сутринта пристигнаха и другитѣ воеводи и началници и презъ цѣлия день се съвещаваха и кроеха планове. Развѣхме най-тържествено възстаническото знаме и съ нестихващо „ура“ се поклонихме всички предъ него. Презъ цѣлия день отъ Костуръ гърци и турци, събрани на едно, ни гледаха.

Споредъ взетото решение следъ обѣдъ Митрето Влаха съ нѣколко четници и милиция отиде да нападне гарнизона въ с. Кономлади, а Чакаларовъ — гарнизона въ с. Вишени.

Къмъ 5 ч. следъ обѣдъ потеглихме всѣки за предназначението си. Азъ бѣхъ въ четата на Чакаларовъ и Поповъ и потеглихме за с. Вишени. Въ Шестеевскитѣ лозя се натъкнахме на около 40 души помаци отъ с. Жервени, които се връщаха отъ града Костуръ и ги заловихме. Чакаларовъ даде нареждане да ги задържимъ, докато се вземе решение.

Презъ това време се зададоха 15 души аскеръ, идващи отъ гр. Костуръ, да пренесатъ храна на гарнизона въ с. Вишени. Нѣколко четници, начело съ Нумо Желински и Костандо, се отдѣлиха и ги нападаха. Но цѣлия гарнизонъ отъ село Вишени излѣзе и се започна силно сражение.

Вечерта влѣзнахме въ с. Вишени, опразднено отъ войската, която избѣга въ Костуръ. Тукъ пристигна и Митрето и съобщи, че гарнизонътъ отъ село Кономлади е избѣгалъ преди той да стигне.

Всички вкупомъ потеглихме за село Блаца и отъ тамъ за с. Прекопана, за да нападнемо тамошния гарнизонъ. За нещастие, обаче, и отъ тукъ гарнизонътъ бѣ избѣгалъ. Вечерта, 22 VII, сме въ Прекопана и следъ нѣколко часовъ престой се качихме на планината „Върбица“. На 23 VII очакваме да пристигнатъ възстаници отъ Загоричени и отъ околнитѣ села.

За жалостъ, обаче, вмѣсто възстаници се явява куриеръ, който носи известие, че селянитѣ се двоумятъ дали да възстанатъ.

Като получи горното известие, Чакаларовъ съ нѣколко четници влиза въ Загоричени и съобщава и на другитѣ села, че двоумѣние не трѣбва да има, а всички веднага да се явятъ при него, подъ възстаническото знаме.

На 24 VII бидейки на планината, виждаме да пристига войска отъ гара Соровичъ къмъ Костуръ. Поповъ съобщава на Чакаларовъ, че той

съ своитѣ възстаници ще пресече пътя на прохода Дауло, а Чакаларовъ да се яви отъ къмъ южната страна. Поповъ разпорежда четницитѣ на Дауло и къмъ 4 часа отъ севернитѣ склонове открива стрелба срещу аскера, влѣзналъ въ тѣснината. Започва се усилено сражение. Отъ югъ, отъ градеца Клисурска, отстоящъ на 3 клм., се явява и клисурския гарнизонъ на помощ на нападнатия аскеръ. Сега вече е разгара на сражението. Усилен стрѣлба, голѣма жажда, а никаква вода.

Следъ 4-часово сражение Соровичкитѣ аскеръ удари на бѣгство. Пленяваме 5 яздитни коня, 6 каруци съ припаси, 1 файтонъ съ офицерски куфари, дрехи, палатки, казани и др. принадлежности. Остава да се води сражението само съ Клисурския аскеръ, който се подкрепяше и отъ една гръцка чета, предвождана отъ гавазина на гръцкия Костурски владика Германосъ, Вангели Кара Вангели, отъ с. Сребрено, бившъ четникъ на Коте. Въ разгара на сражението съ Костурския аскеръ пристига и Чакаларовъ съ възстаналитѣ селяни и съ едно гръмогласно „ура“ всѣва паника всрѣдъ турцитѣ, понеже яви имъ се отъ къмъ тила и само следъ нѣколко залпа тѣ удрятъ на бѣгъ, и, безъ да се спратъ въ Клисурска, избѣгватъ презъ манастира къмъ Кайляри.

Чакаларовъ отъ западъ и Поповъ отъ изтокъ влизатъ въ гр. Клисурска, който се състои отъ 800 кжщи власи — гъркомани и е седалище на гарнизонъ и Мюдюрлукъ, триумфално посрещнати отъ населението съ викове „ура“, „Зито и Елефтерия!“

Обискираха казармата и Мюдюрлука, унищожиха непотрѣбното и взеха нѣкои продукти, които ни бѣха потрѣбни. Чакаларовъ взема и коня на Мюдюрлина, едно много пѣргаво черно конче — арабска порода.

Вечерта и другия день престояхме въ града, следъ това излѣзохме пакъ на планината Върбица, обтегнахме палаткитѣ и турихме казанитѣ да варимъ яденето. Въ това сражение взеха участие около 1000 души възстаници.

Презъ време на сражението заловихме единъ андартинъ, който идѣше отъ гъркоманското с. Елхово за Клисурска и той при разпита призна, че по желанието и настояването на Костурския владика Гърция ги изпраща — тѣхъ 20 души критяни, ужъ до го пазятъ.

Костурскиятъ аскеръ не мръдна отъ казармитѣ навънъ до 15 августъ, докато получи силни подкрепления.

Това сж първитѣ дни отъ възстанието въ Костурско.

Кириякъ Шкуртовъ

Л. Димитровъ

Развоя на революционното движение въ Одринския виляетъ отъ втората половина на 1896 г. до края на първата половина на 1901 г.

(Продължение отъ кн. 3—(93))

Въ гр. Деде-агачъ и околията и въ гр. Фере и Ференско. — Въ Фере и Ференско въ първитѣ години не бѣ направено нищо, па и по-късно не много нѣщо. По друго бѣше положението въ Деде-агачъ и Дедеагачко. Тукъ българскиятъ елементъ бѣ силенъ и многоброенъ и съ крепкъ духъ и здраво национално съзнание. Макаръ въ града гърцизма да бѣше силенъ, но имаше една махала, малко отдалечена

отъ центъра, чисто българска. Въ града началото на революционното дѣло туриха Георги Мариновъ и Ангелъ Лафчиевъ, търговци отъ близкитѣ до Деде-агачъ села — Дервентъ и Еникьой — посветени въ дѣлото отъ П. Геннадиевъ. Тукъ бѣ назначенъ за главенъ учителъ въ Българското училище. Кирилъ Христовъ отъ Битоля, посветенъ въ революционното дѣло още въ Македония. Подъ председателството

на Христовъ се образува комитетъ, който почна по-усилена дейностъ и обхвана въ своята мрежа всички села отъ Деде-агачка и Ференска каази. Като най-деенъ мѣстенъ членъ на комитета бѣше Петко Бобевъ. Голѣмо съдействие указваха учителятъ препараторъ Шумлянски, полякъ, австрийски поданикъ и г-жа Шумлянска, отъ Битоля. По-рано Шумлянски бѣше учителъ въ Солунската гимназия. Премѣстенъ бѣше въ Деде-агачъ да препарира животни за кабинета на Одринската гимназия. Въ кѣщата на Шумлянска намираха приемъ и майчински грижи всички революционни дейци, минаващи презъ града на пътъ за Одринъ или другаде. Въ околията скоро почнаха да се движатъ чети, а именно четитѣ на К. Антоновъ, Т. Пожарлиевъ, Асѣнъ х. Василевъ, Таню Николовъ. По-късно се образува и мѣстна чета подъ войводството на Бойко Чавдаровъ, родомъ отъ дедеагачкитѣ села, свършилъ Одринската гимназия.

* * *

Въ гр. Гюмюрджина и Гюмюрджинско и Скече и Скеченско. — Въ тая покрайнина не се предприе революционна дейностъ, докато бѣхъ въ Одринъ, понеже се водѣше упорита борба за черковни и училищни права. При все това се яви въ Гюмюрджинско една чета, безъ знанието на комитета въ Одринъ, подъ войводството на А. Филиповъ, но бѣ веднага унищожена. Войводата, раненъ, бѣ заловенъ и изпратенъ въ заточение въ Паяскале (Мала-Азия), дето бѣ изпратена една група отъ осжденитѣ по аферата Керимидчиолу въ Лозенградъ.

* * *

Въ гр. Ортакой и Ортакойско и Кушукавакъ и Кушукавашко. — И по тѣзи мѣста не бѣ възможно да се направи каквото и да е въ революционно отношение. Ортакойскитѣ гърци бѣха пълни господари, владиката имъ — всесиленъ, почти цѣлото население погърчено. Непосилно водѣха борбата само селата Дребишня и Долно-Суванли. Съ албанското голѣмо село Мандрица, но погърчено, гръцкиятъ владика си служеше за тероризиране и омаломощаване на българското население. Въ Кушукавакъ и Кушукавашко пъкъ не можеше да става и дума за каквото и да е революционно организиране, понеже цѣлото население бѣше помашко и турско. Само въ три села имаше българско население и то въ дветѣ смѣсено.

* * *

Въ Ахъчелебийско. — Този край бѣше много отдалеченъ отъ Одринъ. Нѣмаше почти никакви съобщителни сръдства, които да свързватъ Ахъчелебийско съ вилаетския центъръ. Въ Одринъ не се вестяваше никакъва ахъчелебиецъ: тѣ търгуваха съ Гюмюрджина и Скече. Тукъ се работѣше главно отъ Пловдивъ подъ дирижировката на П. Генадиевъ. Съ Ахъчелебийско вътрешната организация не можеше да установи връзка, понеже въ Гюмюрджинско и Скеченско нѣмаше комитети, а само презъ тия мѣста тая връзка можеше да стане. Едвамъ когато бѣ назначенъ за учителъ въ Ахъчелебийско А. Шапардановъ отъ Костурско, можеше да се установи връзка между Одринския окр. комитетъ и тоя въ Ахъчелеби. Преди назначаването на Шапарданова въ тоя край имаше вече организация и чети. Както казахъ, тукъ се действоваше отъ България. Четитѣ бѣха организирани — първата отъ войводата Вълчо Сарафовъ, втората отъ Дѣдо Петъръ, третата отъ К. Антоновъ, за когото говорихъ по-горе. За жалъ,

скоро следъ дохождането тамъ не Шапарданова, се развиха нежелателни и крайно скръбни събития. Презъ люта зима и непроходими пѣтища Шапардановъ съ единъ свой вѣренъ другаръ, ахъчелебийски българинъ, Дечо Стояновски, членове на тамошния комитетъ, се явиха въ Одринъ на докладъ и за инструкция предъ окръжния революционенъ комитетъ съ решение да заминатъ за София и се явятъ предъ Върховния комитетъ съ нѣкои искания. Тѣ носѣха съ себе си и пари, доколкото помня 120 лири турски. Съ тия пари искаха да имъ достави Върховниятъ комитетъ пушки. Оплакваха се отъ Вълчо Сарафовъ, че тероризиралъ населението и пилѣлъ комитетски сръдства. Одринскиятъ комитетъ одобри решението имъ и, като се дадохъ нуждитѣ препорѣжки, тѣ заминаха за София. Сремнаси сж се съ хората на комитета, докладвали за състоянието на Дѣлото въ тоя край, предади срещу разписка паритѣ съ обещание, че презъ настѣпващата пролѣтъ ще имъ изпратятъ пушки. Скоро следъ завръщането на А. Шапардановъ и Дечо Стояновски бѣ убитъ по единъ мистериозенъ начинъ въ Чепеларско землѣще Вълчо Сарафовъ, началникъ пункта за Ахъчелебийско въ Чепеларе, изпратенъ отъ Върховния комитетъ. Това убийство бѣ отдадено на Шапарданова и било взето решение отъ София да бжде наказанъ. За тази целъ е билъ повиканъ отъ Харманли чрезъ П. Генадиева, К. Антоновъ, комуто била възложена мисията да изпълни решението на комитета. При настѣпването на пролѣтѣта Антоновъ съ добре въоръжена чета заминалъ за Ахъчелебийско и поканилъ Шапардановъ и Д. Стояновски на среща. Присѣдката била изпълнена предъ очитѣ на всички комитетски ръководители въ тоя край, поканени нарочно въ Антонова, за да ги респектира. За начина, по който била изпълнена присѣдката, оставамъ да каже нѣкой отъ присѣдстващитѣ живи ръководители при това страшно зрелище. И така Шапардановъ и Стояновски вмѣсто да получатъ пушки, бѣха екзекутирани. Одринскиятъ окръженъ комитетъ поиска писмено и официално отъ Върховния комитетъ обяснения по това скръбно дѣло. Получи се писмо, доколкото помня, подписано отъ секретаря на Върховния комитетъ. За мотивъ на присѣдката се сочеше деморализационната дейностъ на провиненитѣ всрѣдъ Организацията и населението съ намекъ, че ще се постѣпва така съ всѣки, който би си позволилъ да минира революционното дѣло. Този намекъ бѣ заплаха срещу членоветѣ на Одринския революционенъ комитетъ. Съ тази акция К. Антоновъ стана пѣленъ господаръ въ тоя районъ, зависящъ напълно отъ Върховния комитетъ. И тоя скръбенъ фактъ се дължи на борбата за надмощие на Сарафисти и Цончевисти въ революционното дѣло и въ стремѣжа да овладѣятъ Вътрешната Македоно-Одринска Революционна Организация. Когато ръководството на Върховния комитетъ падна въ ръцетѣ на Михайловски—Цончевъ, бѣ повдигнатъ енергично въпроса за разбирателство съ Централния комитетъ въ Солунъ, който се председателствуваше отъ Иванъ Гарвановъ и бѣ постигнато помирение и разбирателство. Презъ лѣтната ваканция на 1901 година Гарвановъ бѣ въ София да действа за реализирането на това разбирателство. Отъ Върховния комитетъ и отъ Гарвановъ се възложи менъ и на Лазаръ Маджаровъ задачата да водимъ преговори съ К. Антоновъ за помирение и разбирателство, понеже и двамата имаме добро поз-

нанство съ него. Срещата ни стана в Чепеларе. Антоновъ се яви в кжщата, дето стана срещата съ двама четници в пълно боево въоръжение, а ние бяхме и безъ револвери. Всичкиѣ доводи и увещания за разбирателство и съвмѣстна дейность съ върховиститѣ бѣха отхвърлени отъ Антонова и ние се върнахме въ София, дето съобщихме за нашия неуспѣхъ по възложената ни задача. И така Антоновъ остана пълновластенъ въ Ахъчелебийско и подъ влияние на сарафовиститѣ. Едва презъ 1902 г., когато билъ премѣстенъ въ Деде-агачъ, Георги Василевъ могълъ да свърже Антоновъ съ Одринъ, като Антоновъ станалъ нелегаленъ членъ на окръжния революционенъ комитетъ съ районъ западния бръгъ на Марица.

* * *

Следъ гореизложеното нека се спремъ особено да поговоримъ *върху дейността на окръжния революционенъ комитетъ въ Одринъ*. Макаръ и да се смѣняваха почти всѣка година членоветѣ на комитета поради премѣствания и нови назначения на учителския персоналъ, Дѣлото напредваше бърже и сигурно. Винаги, докато бѣхъ азъ ръководителъ, царуваше пълно съгласие и единодушие помежду ни. Само В. Йотовъ единственъ се опита да всѣ смутъ въ комитета съ амбицията да доминира и овладѣе ръководството му. Но болната амбиция и провокаторство бързо бѣха обезвредени, макаръ и да си послужи съ коварство и клевети противъ ръководителя на комитета. Другитѣ членове на комитета не се подадоха на неговитѣ интриги. Уволниха го отъ учителството въ гимназията. Веднага замина за Цариградъ. Тамъ се загнѣзди въ редакцията на в. „Прогресъ“, издаванъ отъ единъ цинцаринъ на български езикъ и субсидиранъ отъ турското правителство. Въ тоя вестникъ почна да се атакува архимандритъ Софроний, управляващъ Българската Митрополия. Опасявахме се отъ предателства, но непослѣдва нищо подобно. Следъ нѣколко месечно стоеие въ Цариградъ замина си за България. Предполагамъ, че той бѣше изпратенъ съ мисия отъ България, понеже бѣ назначенъ за учителъ въ гимназията съ препоръка на К. Величковъ, макаръ да бѣше съ сръдно образование. Съ дохождането още въ Одринъ се прилѣпи къмъ мене и почна да се умилква и съ това сполучи да влѣзе въ организацията. Доколкото можеше да се схване, неговата мисия се състоеше въ следното: 1) чрезъ подмилкване и подлостъ да се добере до положение въ организацията, щото да знае добре нейната сила и разпространение и да донесе за това на заинтересовани партийни кржгове въ България; 2) да разстрои организацията, и 3) да върши гешефтъ съ доставка на кримки и револвери отъ Братя Иванови и Тюфекчиевъ за организацията. Не можеше да не похвали предъ менъ револверитѣ на Тюфекчиевъ и ми подари или продаде — не помня добре — единъ такъвъ револверъ съ седефена дрѣжка.

Следъ всичко гореизложено намирамъ, че е отъ голѣмо значение да се спра, макаръ и накратко, да отбележа посещението на Одринъ отъ Даме Груевъ. Доколкото помня то бѣше есенъта следъ свършването на Гръцко-турската война. Той дойде отъ Солунъ презъ Дедеагачъ. За одринскитѣ дейци това посещение бѣ фактъ отъ голѣмо значение — едно събитие. Между другото то бѣ импулъсъ за по-усилена дейность. То бѣше мило и желано отъ всички ратници, мали и голѣми. Да се видятъ и

беседватъ, да чуютъ вдъхновеното и плавно слово на бащата на организацията, бѣше скжпо за всички. Неговитѣ беседи и напжтвания, убедителни и братски, бѣха слушани съ приковано внимание и захласъ. Тѣ стигаха дълбоко въ сърдцата ни, трогваха душиѣтѣ ни, окриляха надеждитѣ ни.

Даме пжтуваше съ нуфузъ изъ чуждо име въ качество на търговецъ. Името на тоя търговецъ бѣ Ивановъ. Въ Одринъ престоя три дена, въ Дедеагачъ два дена, следъ което се върна по сжщия пжтъ, презъ който бѣ дошълъ. Презъ време на пребиваването си въ Одринъ и Дедеагачъ той има възможността подробно да се осведоми върху хода и положението на революционното дѣло въ вилаета. Написа своитѣ доклади до Централния комитетъ въ моята стая и ми ги остави да ги препратя чрезъ австрийската поща, което и сторихъ. Както презъ пжтуването му, тѣй при пребиваването му въ Одринъ и Дедеагачъ никакво пременение не се случи съ него. Тогава турцитѣ бѣха доста благосклони къмъ българитѣ поради войната съ гърцитѣ.

* * *

Смѣтамъ, че не ще е безъ значение, ако въ едри черти изложа *началата, върху които почиваше революционната организация съ огледъ на практиката въ Одринския революционенъ окржгъ*. Тѣзи начала бѣха сжщитѣ, съдържащи се въ устава на Македоно-Одринската Революционна Организация, понеже Одринскиятъ революционенъ окржгъ бѣ съставна частъ на тая организация и затова се назоваваше Македоно-Одринска, а не Македонска. Комитетитѣ бѣха окръжни, околийски и селски, по иерархически редъ подчинени едни на други. Основниятъ принципъ бѣ тайната. Първоначалната ядка бѣ групата, състояща се отъ десетъ души и по-малко, съ десетникъ начело, който ръководѣше групата и се грижеше за нейната всестранна и здрава подготовка и строга дисциплина, грижейки се да поддържа и засилва революционния духъ, като имъ задава и задачи за изпълнение, за да пробва тѣхната решителность и готовность да се самопожертвуватъ за Дѣлото. Той се грижи и за тѣхната просвѣта, като имъ чете вестници и книги и беседва съ тѣхъ. Отначало редницитѣ отъ групата не се познаваха единъ другъ, а само десетникътъ ги познаваше по-отдѣлно. По после съ постепеното разрастване на организацията и поради нуждата да се обучаватъ редницитѣ военно този принципъ се видоизмѣни, като се допускаше взаимно познание въ групата. Въ началото се практикуваше — всѣки, който се посвещаваше на дѣлото, трѣбваше да дава установената клетва отдѣлно, но отпосле се практикуваше масово даване клетва и пакъ се запазваше тайната, понеже всички се считаха горди, че служатъ на единъ голѣмъ идеалъ. Всѣки революционеръ трѣбва да съобразява поведението си съ уставнитѣ постановления; да се подчинява на своя началникъ и изпълнява заповѣдитѣ му; да се държи примѣрно въ обществото; да не показва никакви слабости предъ другаритѣ и предъ народа; да е трезвенъ винаги, за да не издаде тайната; да не дава поводъ съ своитѣ постжпки да го узнаятъ, че той е посветенъ на дѣлото. Ако групитѣ въ нѣкоя махала бѣха повече, назначаваха и махаленски началници, които имаха познание само съ десетниците на групата. Обикновено тия началници се съобщаваха направо съ председателя на респективния комитетъ, ако съ тая работа не се натоварваше нѣкой отъ другитѣ члено-

ве на комитета. Повече обаче се практикуваше първия начин, за да бже председателят винаги все-странно уведомен по положението. Въ писменитѣ сношения началницѣтѣ, както и членоветѣ си служеха съ псевдоними, сжщо и седалищата на комитетитѣ имаха свои псевдоними. Така напимѣръ седалището на Централния комитетъ въ Солунъ носѣше псевдонима Света Гора, а седалището на нашия комитетъ въ Одринъ носѣше псевдонима Еносъ. Моятъ псевдонимъ, даденъ отъ Централния комитетъ, бѣше Витановъ. Не помня други псевдоними, но тѣ може да се намѣрятъ въ архивитѣ, ако такива сж се запазили, пъкъ могатъ да се научатъ отъ останалитѣ живи дейци — това не е безъ значение.

Нека се спремъ тукъ и върху начина на воденето кореспонденцията отъ страна на Одринския комитетъ съ Централния комитетъ. Кореспонденцията се водѣше задължително съ химическо (симпатично) мастило и съ шифъръ. Сжщо така кореспондирахъ и околийскитѣ комитети съ окръжнитѣ. Допускаше се, обаче, кореспонденцията да се пише съ обикновено мастило и съ шифъръ, но само между съседни комитети, понеже рискътъ въ тоя случай не бѣ голѣмъ, особено когато организацията се засили и закрепна. Писаното съ химическо мастило се откриваше пакъ съ химическа течностъ-откривателъ, но много пжти почерняваше цѣлата хартия и шифъра се губѣше. При пишенето съ химическо мастило и откриването се искаше голѣмо изкуство и сръчностъ. Пишенето съ химическо мастило бѣше извънредно трудно, понеже написаното веднага изсъхваше и не можеше да се държи връзка въ мислитѣ и думитѣ освенъ съ голѣмо напрежение и съсърдоточено внимание. На първата страница на писмото и на частъ отъ втората се пишеше съ обикновено мастило и съ измисленъ текстъ въ формата на кореспонденция между познати и близки фиктивни приятели съ псевдоними. На 3 и 4 страница се пишеха съ химическо мастило донесенията и докладитѣ до Централния комитетъ. Шифърътъ, съ който кореспондирахме съ Централния комитетъ, бѣше различенъ отъ този, съ който се кореспондирахме съ околийскитѣ и селскитѣ комитети. И двата шифъра бѣха съ латинска азбука. Първитѣ три години воденето на кореспонденцията, както съ Централния комитетъ, тѣй и съ околийскитѣ и селскитѣ комитети, бѣше легнала изключително върху мене. Покрай другитѣ рискове, воденето на кореспонденцията представляваше една мжчнопоносима тежестъ. Съ дохождането на Петъръ Васковъ и съ зачисляването на Георги Василевъ въ окръжния комитетъ бѣхъ улесненъ твърде много, понеже и двамата помагаша въ писването.

Организацията имаше и *своя уредена поща*, чрезъ която се препращаха писма, вестници, книги, револвери и други материали до околийскитѣ и селскитѣ комитети. Както изпращането, тѣй и приемането на пощата ставаше направо отъ менъ, за да не се подлагатъ на рискове други хора. Така ставаше, докато дойде Васковъ и Василевъ. Следъ това и тѣ помагаша въ приемане и предаване на пощата. Получаване на вестницитѣ „Право“ и „Реформи“, както и други материали ставаше чрезъ чиновници по Българскитѣ желѣзници, които идваха до Мустафазадѣ и Одринъ. Имената на тия чиновници бѣха Райчо Гавазовъ отъ Габрово и Поповъ, мисля отъ София. Гавазовъ бѣше деенъ и смѣлъ.

Приемането на връзкитѣ съ вестници трѣбваше да става на гарата Караагачъ, която отстои отъ Одринъ 3—4 километра. Трѣбваше да се минава моста на Марица, дето имаше полицейски постъ. Въ началото отивахме сами да получаваме вестницитѣ на гарата. Това бѣше твърде рисковано. По-късно Панайотъ Мановъ се запозна съ единъ неговъ съгражданинъ, католически свещеникъ въ Караагачъ, на име Неофитъ отъ Щипъ. Макаръ и униятъ, Неофитъ бѣше горещъ патриотъ и прие съ готовностъ да ни услужва — да се предаватъ вестницитѣ отъ чиновницитѣ направо нему, а ние да ги прибираме, когато намираме за по-удобно. Това бѣше неоценимо улеснение. Прибирахме вестницитѣ, когато имаше голѣмо движение между Одринъ и Караагачъ въ празнични дни. Докато бѣхъ въ Одринъ не се случи никакво пременение. Полученитѣ вестници веднага се разпращаха на околийскитѣ и селскитѣ комитети чрезъ куриери, обикновено въ празнични и пазарни дни, понеже въ такива дни рискътъ бѣше по-малъкъ. Разпредѣлението и предаването вестницитѣ на куриеритѣ ставаше отъ мене. Подпомаганъ бѣхъ въ тая работа отъ слугата при гимназията Найдень Д. Найденовъ, родомъ отъ града, който бѣше посветенъ въ дѣлото. Вѣрно и предано служеше той, доколкото силитѣ му позволяваха.

За изпълнение на вземени отъ комитетитѣ решения за смъртни присъди на шпиони или на тежко провинили се членове на организацията всѣки комитетъ разполагаше съ *терористи*, избирани изъ най-смѣлитѣ и силни физически членове на групитѣ, предпочитателно млади и природно интелигентни. Решенията за смъртни присъди се утвърждаваха отъ Централния комитетъ. Само въ извънредни случаи, когато трѣбваше да се действува бързо, за да се избѣгнатъ опасни за организацията разкрития, убийството ставаше безъ искане одобрение отъ Ц. к-тъ. Въ Одринъ разполагахме, докато бѣхъ тамъ, само съ единъ терористъ на име Вангелъ. Когато ставаше нужда отъ повече терористи, изискваха се отъ Мустафаша.

За нуждитѣ на организацията нужни бѣха *материални срѣдства*. Тѣзи нужди растѣха постепенно съ постепенното разширение и засилване на организацията, особено когато въ нѣкои райони се налагаше да се образуватъ чети, чието въоръжение и издръжка струваха твърде скжпо. Отначало се събираха, споредъ материалното положение, отъ членоветѣ на организацията месечни или еднократни вноски. Но това не бѣше достатъчно. Затова се прибѣгваше и до налагане данъкъ на по-заможни българи посветени и непосветени въ дѣлото. Тѣзи суми се събираха срещу формени печатани разписки, издавани отъ Централния комитетъ и подпечатани съ печата на тоя комитетъ. Нуждата отъ материални срѣдства ставаше все по-голѣма и наложителна. Затова се прибѣгваше и до по-рисковани начини за намиране срѣдства. Задигаха се отъ четитѣ богаташи, предимно инородци, за голѣми откупи. Въ Одринъ бѣ задигнатъ гърка Керамидчиолу отъ Лозенградъ, а по-късно Нури бей, синъ на богатия одрински бей Дертли Мустафа. Тѣзи задигания коштуваха твърде скжпо. Макаръ отъ Керамидчиолу да се взе една значителна сума откупъ, но тя повлѣче голѣми беди за организацията. Задигането пъкъ на Нури бей бѣ твърде нещастно. Не само че не се взе никакъвъ откупъ, но бѣ унищожена цѣлата чета, Затова ще стане по-нататъкъ дума. Налагането данъкъ пе-

риодически на по-заможните българи се изплащаше всекога безъ нежелателни инциденти, макаръ въ рѣдки случаи да се проявяваше зла воля и отказъ. Тогава организацията бѣ принудена да прибѣгва и до смъртни присъди. Въ Одринъ първитѣ години нѣмаше такива налози, защото организацията едва се формираше, та не се налагаше да се събиратъ помощи. Докато бѣхъ въ Одринъ, бѣ извършено едно такова облагане и внасянето на сумитѣ стана доброволно — безъ всекакви нежелателни инциденти. Не помня имената на обложенитѣ, но помня, че бѣ обложенъ и архимандритъ Софроний, управляващъ Одринската митрополия, съ една голѣмичка сума. Точно не помня сумата, но тя бѣше около 15—20 лири турски и бѣ внесена непринудено. Учителитѣ и други чиновници, посветени на Дѣлото, внасяха въ комитетската каса опредѣленъ и поносимъ процентъ отъ получаваната заплата.

Петъръ Ацевъ

Съ Пере Тошевъ отъ Битоля до София следъ сражението въ с. Крушевица

Въ края на м. декември 1904 год. следъ една престрѣлка съ турски аскеръ въ с. Крушевица-Мариово, принудени бѣхме да потърсимъ по-сигурно мѣсто, за да се скриемъ отъ потеритѣ. Решихме да идемъ въ с. Путурсъ и отъ тамъ въ полскитѣ битолски села, та презъ Агларци Чарлийтъ, Ношпалъ да стигнемъ до с. с. Тополчани, Загорани, или Веселчани, села вече отъ нашата—Прилепската околия.

Отъ Крушевица ние бѣхме следъ престрѣлката прехвърлили връхъ Висока и не преследвани, отидохме въ с. Бонче. Тука, следъ като обѣдвахме, излѣзохме отъ селото и заехме удобно за отбрана мѣсто въ насрѣщнитѣ канаристи скатове на в. Вѣслецъ, с. Бонечка мѣстность. Деньтъ бѣше слънчевъ и неприличаше на декемврийски—по-скоро на ранно есененъ день. Това показваше, че ще има дъждъ скоро. Следъ залезъ слънце ние слѣзохме пакъ въ селото, дето бѣше ни приготвена вечеря. Селянитѣ—ржководители искаха да използватъ това, макаръ на бързо минаване презъ селото имъ, да разрешимъ набрали се работи отъ характеръ неотложимъ. До като ние вечеряхме, помолихме ржководителя да приготи за насъ двама куриери и коне за всички,—струва ми се, бѣхме останали 9 души—трима останаха въ Крушевица. Двама се самоубиха — единъ остана живъ. Въ с. Крушевица, предрешенъ мина като селянинъ Георге Спирковъ — бѣше се насочилъ къмъ село Каленъ. Докато вечеряхме, докараха конетѣ. Валѣше пороенъ дъждъ. Въ с. Бонче и почти въ всички села охраната ни се възлагаше на селскитѣ работници. Ние не поставяхме никакви свои часови даже и предъ вратата на кжщата, въ която квартирувахме, или правѣхме събрание.

Поехме пжтя за с. Путурсъ. Казахме на ржководителя да се не безпокои, ако на другия день не се върнатъ куриеритѣ съ добитѣка.

Пжтя ни бѣше презъ с. Мусинци, мохамеданско и враждебно село на организацията. За това минахме надъ него изъ пжтя за с. Тмойно и, преди да стигнемъ до последното, взехме пжтя за с. Путурсъ. Снѣгъ валѣше на парцали. Конетѣ съ трудъ газѣха дебелия снѣгъ. Куриеритѣ взеха да бъркатъ пжтя. Сами конетѣ се стремѣха да ни заведатъ обратно или въ с. Мусинци. Задуха силенъ вѣтъръ,

Уредено бѣше и дописничество за в. „Реформи“. Даваха се сведения, които рисуваха тежкото положение на българитѣ въ вилаета и общото политическо положение въ Турция. Дописничеството се водѣше отъ мене. Намирамъ за неизлишно да отбележа факта, че презъ време на Гръцко-Турската война се направи опитъ за издаване отъ страна на комитета хектографиранъ вестникъ „Бунтъ“, но едва можаха да излѣзатъ 3—4 броя въ малкъ форматъ, обикновена кола хартия на четиритѣ страници. По нѣмане достатъчно хора за списването и поради голѣмия рискъ при хектографирането скоро изданието спрѣ. Три-четиритѣ броя, които излѣзнаха, бѣха писани само отъ мене. Макаръ и наивенъ опитъ, не би било безъ значение, ако биха се намѣрили тия издадени броеве на вестника, но нѣма вѣроятность, че нѣкжде е запазено отъ тѣхъ, понеже се хектографираха въ малко екземпляри. Следва

който прѣсна облацитѣ и постепенно престана да вали. Вѣтърътъ трупаше снѣга въ по-низкитѣ мѣста. Въ мигъ се заличваха диритѣ ни. Отчаяние обхвана куриеритѣ и заявиха, че понататъкъ не отговарятъ за сигурността на пжтя — вилицата не имъ позволявала да се ориентиратъ. Тѣ не знаеха вече кжде се намиратъ. Нѣмаше звѣзди, нито кучета лаяха, за да познаятъ кжде се намираме. Ориентирайки се по мѣстность, отправихме се презъ пороиници и нанадолница право за селото Путурсъ, безъ всекакъвъ пжтъ. Наложихъ ни се да слѣзнемъ отъ конетѣ и да ги водимъ следъ себе си. Сега не само дебелиятъ снѣгъ но и конетѣ бѣха голѣмо препятствие за насъ. Често се изпречваха дълбоки и стрѣмни пороища и ние хората лесно се плъзгахме и слизахме въ дъното, за да поемемъ и се изкатеримъ на отсрещния брѣгъ, безъ да губимъ направлението, конетѣ, обаче, мжчно се свличаха и трѣбваше да ги свличаме насила, както изъ урвитѣ тѣй и на нагорнищата. Това много ни бавѣше и изморяваше. Всички бѣхме потънали въ потъ, а ушитѣ ни бѣха въ заледенъ снѣгъ обвити.

Едва въ зори чухме пѣтли и кучешки лай предъ насъ. Видѣхме и да се освѣтляватъ малки прозорчета отъ газеничето на подранилитѣ домакини. Влѣзохме въ селото и спрѣхме въ двора на селския началникъ, Петре. Кжщата на този добъръ човѣчекъ бѣше на горния край на селото отъ къмъ страната на с. Църничани. За да стигнемъ до него, минахме презъ срѣдата на селото, но никой не ни видѣ, никой не разбра, че сме минали даже презъ двороветѣ имъ. Двороветѣ почти всички бѣха безъ огради. Бурята всичко заглушаваше и не позволяваше да се отварятъ врати и се гледа по кого кучетата лаятъ.

Потропваме. Домакинътъ запита задъ залостената врата кои сме.

Обадохме се. Веднага отвори. Влѣзохме въ голѣмата кжща, която по-скоро приличаше на пещера. На долния край е огнището. Тука на стената има и двѣ малки дупки за прозорци, които гледатъ къмъ полето и селото, а на горния край сж яслитѣ, дето е вързанъ добитѣка. Тѣзи двѣ отдѣления въ кжщата на началника бѣха достатъчно

голъми и раздѣлени едно отъ друго съ плетъ облепенъ съ калъ.

Тамъ, дето хората живѣятъ, т. е. отдѣлението съ огнището, се нарича тланикъ. Ние заехме това отдѣление, а конетъ, понеже нѣмаше мѣсто за всички въ пондилата (така се нарича отдѣлението за добитъка) на нашата квартира, бѣха разпоредени въ нѣколко кѣщи. Следъ като изтърсихме леда и снѣга отъ себе си, заехме кѣтоветъ около огнището, което бѣше обиколено отъ единъ дъс-

на цѣлата огледна площъ, която приличаше на бѣла порцеланова тепсия. Сега и Битоля се не виждаше — вѣтрътъ вдигаше изъ пространството бѣли снѣжни пращинки и изравняваше всичко въ полето.

Селянитѣ бѣха загрижени, какъ ще идатъ на пазара за бждни вечеръ и коледе (Божикъ). Пъкъ и ние не бѣхме безъ грижи. Неизвѣстна бѣше, както казахме, участъта на нашитѣ другари, които заблудени въ време на престрѣлката, вмѣсто да последватъ отдѣлионния си началникъ, Гьоре, бѣха се

гр. Прилепъ

ченъ столъ (скамейка) и триножни столове, направени отъ счупени главни. Когато се постопахме около накладения огънь, който презъ цѣлата нощъ бѣше тлеялъ, заогледахме се наоколо да видимъ обстановката на квартирата си. Кѣтищата бѣха заети отъ нѣколко постелки, подъ вълнениѣ завивки на които спѣше многобройното домочадие. Когато сме нахлули въ кѣщата, бѣхме ги събудили и тѣ сега се свиваха въ жглитѣ, или излизаха и разтреперани се връщаха отъ вѣнъ, дето бурята още бушуваше и смразяваше всичко. Сторихме мѣсто и повикахме невръстнитѣ дечица да се наредятъ около огнището, потопявайки боситѣ си крачка въ пепельта. Започнаха разговори и шеги между четницитѣ и тѣзи сополанковци. Четницитѣ се преструваха на турци, а дечицата имъ отговаряха, „така, зеръ, коо що велишъ, ако бевте турци, откога ке бевме како кучиня надворъ“. „Е, ами кои сме ние, бре Митре“, обади се единъ четникъ. „Вие сте наши и не ни е страхъ отъ васъ“. Другъ четникъ разправи за вчерашната случка и за неизвестността, въ която оставихме тримата си другари.

Така, съ тѣзи приказки съ домакинитѣ, ние не бѣхме забелязали, че вѣнъ отдавна бѣ настѣпилъ день. Като отворихме дъсчениитѣ капаци на прозорцитѣ, въ едно съ нахлулата струя отъ светлина, нахлу силенъ студъ. Погледнахме отъ прозорцитѣ и видѣхме битолското поле покрито съ дебели снѣгове. Нийде не се виждаше нито дървце или каквото и да е, което би нарушило равнинността

заблудили по изплашения си другаръ и се върнали въ селото. Когато се разденило, скрили се въ една кошара. Молили сж ги селянитѣ да оставятъ облѣ-клото и оржието си, да се облекатъ въ селски дрехи, за да минатъ като селяни, но гордитѣ Симонъ и Коце не се съгласили, за да не бждатъ уловени и вързани „како жени“. Взели мартината на своя другаръ, който ги бѣше заблудилъ да се върнатъ въ село и който се съгласилъ да се предприе — той бѣ едноокъ. За да не напакостватъ на кое да е селско семейство, тѣ се скрили въ една кошара-навесъ отъ слама и сухи клоне за добитъка въ задния дворъ на една отъ селскитѣ кѣщи. Дошли да обискиратъ кошарата, и убили единъ чаушинъ. Следъ обичайната покана да се предадатъ, за да ги прости „Царотъ“, запалили кошарата. Двамата юнаци, когато взели да се задушватъ, заровили манлихерата на Симона край стената и съ берданата и мартината сж се самоубили. Турцитѣ вдигнали своя чаушъ съ обгорени крака и изровили зарититѣ въ пепель трупове на двамата ни другари съ изгорѣли две пушки. По-късно селянитѣ изровили запазената манлихерова пушка въ едно съ патронитѣ и патронитѣ нарочно укрити отъ Симона. Поради снѣжната буря, известни бѣхме за това нѣщо нѣколко деня по-късно.

Отъ Путурсъ трѣгнахме за село Агларци. Смрачи се. Вѣтрътъ бѣше престаналъ. Сега небето бѣ обсипано съ звѣзди, а полето изглеждаше като бѣло яйце. Снѣгътъ лѣщѣше подъ свѣтлината

на звъздното небе. Куриери ни бѣха началника отъ с. Путурусь Петре и десетаря Ангеле.

Агларци е срѣдъ полето на пѣтя за Битоля. Не бѣхме изминали нито два клм. и куриерътъ измѣни направление — вмѣсто къмъ западъ, бѣше се насочилъ право на северъ — за село Будаково. Запитахме Петре, къде ни води. „За Агларци“, отговори. Не можеше да разбере какъ се е заблудилъ и настояваше, че ей сега ще стигнемъ воденицата, намираща се на пѣтя за това село. Ангелѣ, който по добре се ориентираше, се обади, че тъкмо тази воденица остава на лѣвата ни страна, а ние вървимъ на горе. Петре, който знаеше да се ориентира по звездитѣ, подигна глава и ни увѣри, че сме на кривъ пѣтъ. Излѣзна Ангеле да ни води, но и той се замисли и каза: „Господине, ние не правимъ добре, че сме трѣгнали по това време. Никой, и най-старитѣ хора, не трѣгватъ за пазара, до като не стане видело и не се разгазятъ пѣртини изъ дълбокия снѣгъ. Ние първи сме, както видите трѣгнали да разгазуваме тоя дълбокъ снѣгъ. Познавамъ мѣстото и се ориентирамъ до тая воденица и отъ тука натакъкъ нѣма никакъвъ белегъ, който да ме ориентира и ако сгрѣша нѣкъде, ще въртимъ все на едно мѣсто, та, ако не замръзнемъ, ще се лутаме изъ полето, до като ни види мегленскиятъ аскеръ и като зайци ще ни гони изъ полето. Отъ тукъ натакъкъ не гарантирамъ и не отговарямъ за последствията като куриеръ“.

Селото Путурусь още не бѣше заспало. Кучешкиятъ лай се още чуваше. Светѣха още мазгалитѣ отъ кѣшитѣ. Почухме Ангеле, и крѣгомъ къмъ Путурусь.

Престояхме още единъ день. На другата вечеръ отидохме въ с. Църничани, разположено въ една гънка отъ прославената презъ европейската война височина 1050. Разстоянието отъ $\frac{1}{4}$ часъ изминахме го въ 7—8 часа, защото трѣбваше да преодоляваме планини отъ снѣжни намѣти и непроходимы пропасти. Чакъ на третия день се разгазиха пѣртини изъ снѣга, отидоха и пазарджиитѣ въ Битоля, занесоха нашето писмо и ни донесоха отговоръ, който ни намѣри вече въ с. Агларци. Битолчани ни уведомяваха, че Пере Тошевъ, който отъ много време бѣше гостувалъ въ Битоля, изявилъ желание да си дойде въ Прилепско, та молѣха да изпратимъ единъ двама четници да го взематъ отъ с. Карамани, дето презъ нощта щѣлъ да пристигне.

Отъ с. Агларци излѣзохме на бѣдни вечеръ. Съ себе си задържахъ единъ отъ четницитѣ и заминахъ за с. Карамани, защото знаехъ, че Пере можеше въ това трудно време за пѣтуване да се лесно нервира и не можеше да търпи грѣшкитѣ волни или неволни на четницитѣ и куриеритѣ, ако останѣше самъ той да се разправя за пѣтуването. Четата я изпратилъ за с. Чарлия, като назначилъ за старши Трайко Кралевъ отъ с. Бърникъ, въ което едновременно бѣхме пристигнали — ние отъ изтокъ, Пере отъ западъ. Събрахме се въ кѣщата на на Николета Дишковъ, началникътъ на селото.

Следъ поздравитѣ, Пере прѣвъ заговори: „Да кажемъ Богъ да прости Симона и Коцето“. Пере ги знаеше и поиска да научи подробности за тѣхната смъртъ. Изслуша съ внимание цѣлия разказъ и заключи: „Славни момчета, вѣчна имъ паметъ, скѣпа загуба“.

Въ приказки за положението въ Битоля, новинитѣ отъ Солунъ и подалече, за Даме, Сугаревъ,

Георги п. Христовъ, Дуле Узуновъ и всичко, което бѣше отъ интересъ, дългата нощъ се измина и дочакахме коледата (Божикъ). Следъ като ни черпи съ по една затоплена ракия, Никола излѣзе отъ кѣщи и следъ малко пакъ се върна и съ усмивка взе да се извинява, че ни е оставилъ сами, като казваше: „Какво да ги правя, десетаритѣ ми сѣ аджамии, та за всѣка една работа трѣбва да ги опѣтвамъ“. Кѣщата на Николе бѣше цѣлъ лабиринтъ отъ постройки и пристройки въ единъ дворъ отъ нѣколко декара, заобиколенъ съ висока ограда отъ непечени тухли (плитари). Всички постройки бѣха съ сламени покриви, съ тланици и пондила, съ два входа — главенъ и мала врата, съ преденъ и заденъ тремъ. Тланикъ съ огнище подъ баджа вмѣсто коминъ. По цѣлъ день димътъ на вълни се издигаше въ кѣщата. Изправенъ не можеше да се стои, защото димътъ просълзяваше очитѣ. Семейството бѣше многобройна задруга отъ челяди на нѣколко поколѣния. Не по-малко отъ петдесетъ души. Николе не бѣше ней-стариятъ, но бѣше най-умниятъ и за това бѣше и глава на тая голѣма задруга, както бѣше и достоенъ глава на селото. Той бѣше уважаванъ и въ всички околни села и въ Битоля.

Никой отъ насъ не можа да отгатне причината, която караше Николе често да излиза извикванъ ту отъ нѣкоя отъ женитѣ, ту отъ нѣкого отъ мжжѣтъ, ту отъ нѣкое отъ децата. Влизаше и излизаше, ту отъ едната, ту отъ другата страна. Обѣдъ дойде. Сложена ни бѣ богата трапеза. „Днесъ е Божикъ“, каза Николе. Благослови трапезата, и не седна да яде съ насъ, като се извини, че трѣбвало да благослови трапезата и на челядта му. Пихме суровичко вино отъ специална карта (бѣклица) навезана съ пѣстри кожни лентички и нашарена съ разни бои. Весели и доволни отъ хубавия обѣдъ, ние легнахме да поспимъ. А Николе, тъкмо тогава влезна и поемайки издълбоко дѣха, каза: „И тая мина, ха сега за много години и на помощъ да ни е деньтъ“. Зачудени, ние подигнахме глави и го загледахме. Сега Николе действително бѣше и радостенъ и веселъ и лицето му сияеше. Седна и извика да му донесатъ и той най-сетне да си похапне на този хубавъ божий день. Разбрахме, че думитѣ му криеха нѣщо, което сега можехме и ние да знаемъ.

„Измжчиха ме много, господине. Селото отъ тъмни зори до сега бѣше обсадено отъ кавалерия и пехота. Обсадени бѣха и всички села наоколо. Но за щастие никѣде пушка не пукне. Отъ всѣкъде се чуватъ борозанитѣ, които свирятъ за сборъ. Събра се аскерътъ и се запиля за Битоля. На какво се дължеше това, никой не можеше да знае“.

— Така ли е, — а защо не ни каза още заранъта?

„Защо пъкъ да създамъ и между васъ тревога, малко ли бѣше тая въ моята душа? Ако бѣха почнали да обискратъ изъ кѣшитѣ, тогава щѣхме да зимаме мѣрки. Нашитѣ момчета бѣха изъ другитѣ кѣщи готови. Ако не можехме да се скриемъ, заедно щѣхме да се биемъ и който останѣше съ животъ и здраве презъ нощта да му мислѣше какво да прави“. Пере заключи:

„По-арно оти не ни стрети“.

По насъ има поговорка — „Бай ми, бабо, да ме не срѣща, а не да ме не яде“. Николе и сега прояви своя мжжественъ характеръ. Той бѣше единъ отъ най-добритѣ сподвижници на Сугаревъ и презъ възстанието на 1903 год. Нищо не бѣше из-

мънило неговия характер — напротив, всички изпитания бяха го калили и той умѣеше да запазва самообладание и неустрашимост — не веднъжъ той отклоняваше обискитъ въ селото, както постъпи въ случая и спаси положението.

Вечерта рано хранихме се и веднага поехме пѣтя, за да стигнемъ нашата чета.

На всѣкжде пѣтеки тѣсни бяха разгазени. Замръзналиятъ отжпканъ пѣтъ бѣше хлѣзгавъ, та при всичкото ни желание да бързае, не можеше да се взиматъ дълги разстояния. Пѣтувахме мжичтелно презъ цѣлата нощъ, но поне не се лутахме като патки въ мжгла, както презъ първитъ дни. Сега право вървѣхме за Чарлия. Стигнахме четата и заминахме за Добрушово. Следъ това отидохме въ Клепачъ и Нощпалъ. Отъ тука пожела Трайко Кралевъ отъ с. Бърникъ да се върне и отиде въ селото си да пообиколи семейството си. Изпратихме го. Добри куриери въоръжени го съпроводиша до пѣтя Тмоино-Бърникъ. А ние заминахме направо за с. Веселчани. Четницитъ, които бяха добри събеседници и разказвачи, биваха по цѣлъ день заобиколени отъ млади и стари и слушаха за преживелитъ на четитъ презъ времето, отъ когато не бѣхме идвали въ тѣзи села. А преживяванията бяха много. Съ насъ имаше четници, които бяха издържали денонощни сражения. Аргиръ Гермовъ, наричаемъ още Кръсто, Сребренъ, и най-известенъ подъ името Шакиръ, бѣше преживѣлъ най-юнашкия си подвигъ презъ месецъ ноемврий съ Трайко Кралевъ и още двама другари. Въ селото Бзовикъ, Мариовско, гъркоманитъ отъ село Градешница за пръвъ пѣтъ открито извършиха предателство въ съгласие съ Бзовичкия богаташъ Мице, върлъ гъркоманинъ. Тѣ оставили четата въ кѣщата на пѣдаря, който до край оставаше вѣренъ на Организацията, и увѣдумили квартируващия аскеръ въ Градешница и оня въ с. Витолица и въ едно съ самия Босеа, бащата на началника отъ Градешница, обсаждатъ четата, викайки: „Дръжъ се сега, море Шакиръ“. А Шакиръ имъ отговарялъ съ пѣсни и куршуми. държейки ги на почетно разстояние. Пѣялъ е Шакиръ „Живъ е той живъ е“ и други пѣсни, псувалъ предателитъ и ги канилъ да излѣзатъ отъ скривалищата си предъ очитъ му. Всичко четирима бяха тѣзи юнаци. Въоръжени бяха трима съ бердани, а Мице отъ Тмоино съ мартина. Биха се тѣ отъ ранно утро до късна доба. Турцитъ съ подмама изпратили жени и старци да хвърлятъ огънь и запалятъ кѣщата имъ. Мице бѣ убитъ отъ куршумъ, преминалъ край пушката му презъ дупката, отъ която бранилъ своя жгълъ, ударенъ въ челото, безъ да каже охъ. Само пушката му стърчала и пазила неговата бойница. Когато другаритъ не чули да се обаждатъ Мице, отишли да видятъ какво прави, та мълчи. Локвата червена кръвъ подъ него е разказала всичко. За да заблуждаватъ и респектиратъ врага, тримата сж се редували и гърмѣли отъ бойницата на Мице съ неговата мартина. Но неприятелтъ съумѣлъ да хвърли огънь върху сламенния покривъ и пламнала цѣлата кѣща. Когато димътъ проникналъ въ пондилата и тланика, тримата се скрили въ одаята, която била залепена до дѣсната страна на тланика въ предверието. Тука намѣрили нощви съ замесенъ хлѣбъ, който билъ увитъ за да втасва, но домакинята, когато видѣла аскера да обсажда кѣщата, уведомила четата и избѣгала у съседитъ. Това тесто е послужило като срѣдство да се запазятъ отъ задуш-

ване тримата и само когато почнали да прашятъ и гредитъ на одаята и почнала да пада мазилката въ едно съ главни отъ тавана, решаватъ тримата и излизатъ презъ задния изходъ — малката врата — и избѣгватъ единъ по единъ въ съседния дворъ. При това премѣстване храбриятъ Коле, калайджия отъ Прилѣпъ, позасаналъ на вратата на спасителния дворъ и пожелалъ да се подиграе съ обсаждачитъ имъ, но още дума не издумалъ, струпопилъ се на вратата, пронизанъ отъ куршумъ въ кръста. Вдигналъ го е Трайко Кралевъ и развързалъ пояса му да види кѣде е ударенъ. Лоша рана — смъртоносна. Съ проклятие на уста, младиятъ левентъ предъ очитъ на другаритъ си се свилъ, и мжичтелно склопилъ очи. Останалитъ двама се били до мръкване. Шакиръ влѣзълъ въ кѣщата. Тъмно. Напосоки потърсилъ нощвитъ, за да вземе хлѣбъ, та ако се мре, гладни да не умратъ. Цѣлия день ни вода. ни хлѣбъ. Набаралъ у яслитъ живъ човѣкъ. Задърпалъ го и запиталъ кой е и защо лежи въ яслитъ. Несвѣстно, въ страхътъ си, човѣкътъ молилъ за пощада, мислейки, че турци влѣзли вече въ кѣщата му. Дърпалъ го Шакиръ, но селянинътъ все едно и сжщо отговарялъ: „Не знамъ, не съмъ видѣлъ кои сж и отъ дѣ сж дошли, аманъ, ага, не земай на шия дѣцата ми“. Оставилъ на мира полудѣлия отъ страхъ, върналъ се въ обратна посока и набаралъ водника на тланика. Намѣрилъ стомна вода, намѣрилъ нощви. Напълнилъ пазвитъ си съ хлѣбъ и тръгналъ да търси качето съ сирене или туршия. Намѣрилъ и тѣхъ и съ хлѣбъ, сирене и стомна вода излѣзълъ и поканилъ живия си другаръ, Трайко, на сладка вечеря.

Ако би могли да се видятъ въ тъмното, когато си шепнѣли какво да правятъ съ агонизирация имъ другаръ и какъ да се измъкнатъ отъ този капанъ, щѣха ясна представа да иматъ за каракончовцитъ и нощнитъ страшилища, съ които бабитъ имъ въ детинството ги бяха плашили. Почернѣли лица, и обгорѣли коси. Очитъ зачервени като у негритъ, свѣтѣли. Цѣли опушени отъ дима, съ бразди по лицето, образувани отъ потъта, която текла подъ запаления покривъ на първата кѣща. При напушане двора, опитали пулса на другаря имъ, който на шепота не отговарялъ. Почувствували студенината, която е била поселена отъ смъртта въ младия и юначенъ Колю. „Богъ да те прости“ рекли и целунали студеното му чело.

Прибрали пушката му и бомбата и съ кръстно знамение измъкнали се тихо и пълзишкомъ презъ другия край на двора. Взирали сж се въ мрака, подслушвали, и най-сетне дочули шепотъ, задъ една ограда. Измъкналъ Трайко своята бомба и запалилъ не запалилъ барутния фитилъ, захвърлилъ я срещу засадата. Но бомбата се заровила въ калъта занемѣла. Услушали се пакъ. Засадата продължава да си шепне и да чака комититъ. Измѣнили пѣтя си. Шакиръ и Трайко сж се намѣрили вѣнъ отъ селото задъ обсадителитъ. Тогава Шакиръ запалва бомба и я хвърля въ гърба на страховититъ обсадители, провиквайки се: „Ела, бре Босеа, съ твоя чаушинъ да видишъ какъ се комити предаватъ и ловятъ“. Скоро въ Градешница ще се видимъ. Хукналъ аскерътъ въ едно направление, а въ друго двамата и побѣрзали р. Черна да минатъ и по-безопасно мѣсто да намѣрятъ.

Когато въ друго село отишли и добритъ селяни ги прибрали, баби и невести съ плачъ викали:

„Еда, милитѣ браќа, що ве нестрекя гонила. Черни сте като вампири, не минахте ли вода да се омиете?“. Когато съ приказка проста разправилъ за своята одисея отъ предния денъ и изтеклата нощъ, всички въ единъ гласъ завикали: „Ега мжњята го маснала, Босеа, Живъ да не си поиди до дома“. „Ега владиката, на когото служи, отъ куршумъ да загине, църно му расо, църна му душа“. Шакиръ трѣбваше тая приказка да повтаря изъ всички села и на всички млади и стари, кой кога дойдѣше да го види и прегърне братски, радвайки се отъ сърдце

и душа, че живъ и здравъ пакъ го вижда. Любимецъ бѣше Шакирчето въ цѣлата околия. А той не разправяше само епизода съ проститѣ си приказки. Украсяваше го и придружаваше края съ духовити хуморески, които още повече възбуждаха любопитството въ хората и по цѣли дни и нощи не го оставяха да спи и почива. И когато Шакиръ се скриеше и заспѣше въ нѣкой жгълъ на квартирата, закѣснѣлитѣ да дойдатъ и приказкитѣ му да чуятъ, съ огорчение се връщаха, казвайки: „Лъжатъ. Шакиръ го нѣма!“ (Следва)

Църковно-училищното дѣло въ гр. Съръ и сѣрска околия

По срѣдното и долно течение на р. Струма лежи прочутото *сърско* поле, дълго 80 клм. и широко 15—20 клм. Отвсѣкжде е заградено съ планини: историческата Бѣласица, богата съ дивни гледки, Круша пл., Карадагъ, Пиринската верига съ нейнитѣ южни клонове, Али-Ботушъ, Боздагъ и Кушница.

Едничката покрайнина въ Македония, която се радва на чисто срѣдиземноморски климатъ и не познава снѣжни прѣспи. По своето плодородие държи първо мѣсто на Балканския п-овъ. Тукъ се отглеждатъ всички видове храни отъ първо качество и въ най-голѣмо изобилие: прочутия македонски тютюнъ, отличния сѣрски памукъ, сусамъ, анасонъ. По южнитѣ кѣтнѣща вирѣе маслината, смокини, лимони, бадеми и др.

На две мѣста равнината е вглѣбната: въ най-северозападния ѝ край и въ най-югоизточния. Въ първия лежи коритото на *Бутковското езеро*, а въ втория — *Сърското* или *Тахиносъ*. Първото има около 20 кв. клм. повърхнина, стои 30 м. надъ морското равнище и е дълбоко 1½ до 3 метра. Второто е дълго 30 клм., широко отъ 3—5 клм. и дълбоко 3—5 м.; то лежи 8 м. надъ морското равнище. Въ Бутковското езеро се вѣдятъ много пиявици, а второто гъмжи отъ риба, най-вече *ягуля* (змиорка), прославена по своя вкусъ и тлъстина.

Брѣговетѣ на дветѣ езера сж низки и блатливи — царство на маларията. Изъ вътрешността ѝ растатъ блатни трѣстики, между които се криятъ безбройни ята отъ блатливи птици.

Бутковското езеро се втича въ р. Струма, а тя въ Тахиносъ, чийто югоизточенъ край е пробилъ земленитѣ брѣгове и презъ дълбокъ и широкъ каналъ праща водитѣ си въ Орфански заливъ — Бѣло море.

И въ дветѣ езера се втичатъ многобройни и буйни планински потоци и рѣки.

Презъ Сѣрското поле кръстосватъ важни пѣтища: шосе до Кавала, главно пристанище на и. Македония; пѣттътъ по течението на р. Струма, най-кжсата права линия отъ централна България до Бѣло море; отличното шосе Солунъ—Съръ. А най-важното съобщително срѣдство на тази околия е желѣзницата Солунъ—Дедеагачъ.

Презъ турско време околията се състоеше отъ три града: Съръ, Нигрита и Баракли Джумая и 180 села. Общото число на населението е достигало крѣгло до 110,000 ж.*).

По народностъ:

Българи-екзархисти . . .	21,337**)
Българи-патриархисти . . .	26,114
Българи-мохамедани . . .	220
Гърци	28,543

*) „Македония.“ — В. Кжнчевъ.

**) D. M. Brancoff 180.

Власи	2,886
Цигани	2,700
Турци	28,200
Самиятъ градъ броеше (1899 год.)	
Българи-екзархисти . . .	360
Българи-патриархисти . .	2,000
Гърци	11,000
Власи	1,380
Турци	11,500
Евреи	2,500
Цигани	500 и пр.

Макаръ българското население въ околията и да преобладава, но въ народностно отношение е останало много назадъ и минава за грѣкоманско.

Причинитѣ: 1) селата сж били чифлигарски, въ всѣко отношение подчинени на своитѣ господари—бегове и аги, а сжщо и на богати гърци отъ Съръ; 2) отъ всичкитѣ македонски градове Съръ е билъ най-яката крепостъ на елинизма и ржководителитѣ на последния — Сѣрския грѣцки владика, разни атински възпитаници, консулството и др. фактори — сж се отличавали съ голѣмъ фанатизмъ въ пазенето силата на „мегали идея“.

Самитѣ турски власти, бидейки българското население близко до новоосвободената българска държава, винаги сж гледали съ криво око на всѣко движение къмъ народностно съзнание.

Ето защо трѣбвало е голѣми жертви отъ страна на ония, които сж заставали начело на подобно движение; голѣма упоритостъ и дълго търпене и още по-голѣма вѣра въ правдата и въ себе си сж били необходими потици, за да се изкара предприетата борба до нейния щастливъ край.

Нужденъ е билъ единъ центъръ, едно огнище съ твърдо съзнание и единъ стожеръ, около когото да се въртятъ работницитѣ-борци.

Такъвъ центъръ е било *Горно Броди*, село съ 700—800 кжщи и съ население около 6000 ж., всички отъ една кръвъ и обгорени еднакво отъ двойния гнетъ: духовенъ и политически, всички вѣрващи въ единъ вождъ. Тоя вождъ е билъ селянинътъ *Хаджи Димко*, голѣмъ богатъшъ, човѣкъ съ неоспоримо влияние предъ власти и народъ. Щастието е помогнало на българина, че около тоя стожеръ се наредили *все отборъ* по честъ и родолюбие негови сподвижници.

Нека съ благоговение и почитъ споменемъ имената на тѣзи вече покойници: Хаджи Велико, Димко Халембаковъ, Велинъ Геровъ, Димо Перуховъ, Тренд. Дупевъ, учителитѣ Н. Падаревъ, Георги Ивановъ. Голѣма заслуга въ това отношение има и иеромонахъ Теодосий*) отъ Сѣрския манастиръ Св. Ив. Предтеча (Продромосъ); той е билъ главенъ съветникъ на х. Димка.

*) Бждещиятъ скопски митрополитъ Теодосий.

Последният е бил по занятие търговец на желѣзни издѣлия, който отпосле отворил фабрика за такива. Пжтувалъ въ Цариградъ, Пловдивъ, Банско и др., за да търси пазаръ за стокитѣ си и е влезналъ въ сношение съ много по-първи хора, народни дейци.

Тъкмо презъ 60-тѣ години на миналото столѣтие е билъ разгара на борбитѣ за народностъ и за църковна независимостъ и тъкмо въ най-деятелнитѣ срѣди, каквито сж били българитѣ въ Цариградъ и Пловдивъ, попада народниятъ вождъ х. Димко. Въодушевлението на тия срѣди го заразило и той повелъ борбата въ своето родно село и околията.

Такъ по това време въ Източна Македония се подвизавали доблестнитѣ и самоотвержени народни учители: поменатия Н. Падаревъ, уч-ль въ Г. Броди, Георги П. Ивановъ въ с. Просѣченъ (Драмско), Петъръ Сарафовъ, Кочо Мавродиевъ и др., които образуватъ Сърско — Мелнишко — Драмско — Неврокопско учителско дружество „за разпространение на просвѣщението чрезъ българ. езикъ“. Това сдружение оказало доста голѣма подкрепа въ борбата.

Изброенитѣ фактори водятъ последната вѣнъ отъ *крепостта*, каквато въ случая представлявалъ *силния съ своя елинизъмъ гр. Съръ*.

Други не по-малко самоотвержени борци сж приготвили почва за пробиване и превзимане крепостта отъ вжтре.

Отъ тоя родъ войници първъ е неуморния — *Стефанъ Колчевъ Салганджиевъ*.

Въ 1867 г. въ Солунъ се проектирало да се издава отъ страна на вилаетското управление вестникъ на три езика: турски, български и грѣцки. Правителството поискало отъ българската община въ Солунъ да препорѣча лице за българския дѣлъ.

Последната се отнесла до цариград. български ржководни кржгове и оттамъ изпратили енергичния деецъ *Стефанъ Колчевъ Салганджиевъ*, роденъ въ Ст. Загора презъ 1847 год., дето и добилъ първоначалното си образование.

Презъ 1860 г. родителитѣ му го изпратили въ Цариградъ, въ българското училище на Фенеръ, което свършилъ съ отличие. После следвалъ грѣцкото богословско училище на о-въ Халки, но следъ 2 години напусналъ по нѣмане срѣдства. Въ Цариградъ изучилъ грѣцки и турски езици. Въ македонската столица Солунъ се проявилъ като енергиченъ, неуморенъ общественикъ съ белѣжитѣ тактъ и благоразумие.

Той станалъ любимецъ на валията — Акиф-паша — отъ българско потекло.

Следъ две години вестника по грѣцки интриги, престаналъ да излиза и Салганджиевъ останалъ безъ работа.

Цариградското читалище обърнало вниманието си върху подготовката и дарбата на младия Салганджиевъ и решило да използва способноститѣ му за събуждане на българщината въ най-заспалия въ народностно съзнание край — въ гр. *Съръ и сѣрска околия*. Въ 1871 год. Салганджиевъ заминалъ за Съръ. Слѣзналъ на хана на нѣкой си турчинъ и оттамъ почналъ да сондира почвата. Цѣли два месеца стоялъ на хана и обикалялъ изъ града, ала никжде не чулъ да се говори български и не можалъ да срѣщне поне единъ българинъ. Единъ день на адресъ на Салганджиевъ се получава отъ Солунъ едно писмо въ пликъ, подпечатанъ съ червенъ воскъкъ.

Въ отсъствие на Салганджиевъ, писмото било предадено на турчина — ханджия, комуто е оставило впечатление, че иде отъ високо мѣсто. Ханджията го занесълъ лично на мютесарифина. Всички дошли до заключение, че адресанта е високопоставено лице, което има тайна мисия. Отъ тоя день авторитетътъ на Салганджиевъ високо се издигналъ въ очитѣ на правителственитѣ срѣди. Напраздно той обяснявалъ, че писмото има частенъ характеръ и че се отнася до неговата заплата като журналистъ.

Не следъ много време ханджията го запозналъ съ единъ българинъ по име *Илия Касжровъ* отъ Копривщица, който билъ слуга на сѣрския първенецъ Халилъ-бей. Чрезъ Илия се запозналъ съ другъ българинъ, преселенецъ отъ с. Христосъ (Сѣрско) по име Златанъ Миленковъ, човѣкъ съ силно народно чувство, безстрахливъ и упоритъ. Салганджиевъ, като оценилъ добре новия си познайникъ, решилъ да открие целта на идването си въ Съръ и да почне работа. Той сжщо посветилъ въ намѣрението си и своя ханджия, който се оказалъ голѣмъ врагъ не грѣцитѣ.

Умѣстно е да изтъкнемъ, че по онова време грѣцитѣ били гледани съ лошо око отъ турцитѣ.

Както се знае, презъ 1867 год. избухна въстание въ о-въ Критъ, кърваво потушено. Ето защо властитѣ гледаха на всѣка цена да разслабятъ грѣцкитѣ общини и да имъ противопоставятъ сѣперници.

Сѣрскитѣ власти, като разбрали, че Салганджиевъ е билъ близъкъ на Солунския валия, че иапльнявалъ важна служба въ Солунъ и че е дошълъ да буди българския народъ чрезъ отваряне на училище — не могли да го не посрѣщнатъ благосклонно. Салганджиевъ отъ това благоразположение, Салганджиевъ съ ревностъ се заелъ за работа.

Заедно съ новитѣ си приятели той наелъ за 15 лири тур. кжщата на Хаджи Аргиръ въ мах. Горна Каменица и отворилъ училище.

И тъй, въ 1871 г. се открива за първъ пжтъ българско училище въ Съръ.

Салганджиевъ е учителствувалъ тамъ до 1874/5 година.

Презъ 1873 г. се отворилъ български параклисъ въ мах. Д. Каменица въ кжщата на Илия Златковъ. Първъ свещеникъ е билъ попъ Георги отъ с. Зарово (Солунско), следъ него свещеникъ Ангелъ отъ сжщото село и после свещ. Иванъ Маджаровъ отъ с. Негованъ.

Училищното помещение следъ две години се измѣстило въ центъра на града „*Варошъ*“, въ мах. Чай-Бойнунда, въ кжщата на Константинъ Говедаровъ, единъ решителенъ родолюбивъ българинъ. Презъ 1874 се образувала *Българска община* съ свой печатъ и съ членове отъ града и селата.

Презъ 1875 год. въ Съръ е държанъ *съборъ*, въ който иеромонахъ Теодосий, бждещи скопски митрополитъ, извършилъ водосветъ и държалъ пламенна речъ за народносно събуждане.

Българското училище по това време се посещавало отъ около 50 ученици.

Отъ казаното до тукъ ясно става, кому се дължи пробуждането на Сѣрско.

Но ще бждемъ несправедливи, ако забравимъ името на единъ голѣмъ приятель — сърбина Стефанъ Верковичъ, който въ началото на 60-тѣ години отъ миналия вѣкъ е билъ изпратенъ въ Съръ отъ сѣрбското правителство да събира фолклоренъ материалъ и да прави археологични издирвания.

Верковичъ е билъ най-добриятъ помагачъ на Салганджиевъ.

Следъ Салганджиевъ учителствувалъ Урумовъ отъ Радовишъ.

Срѣдногорското възстание отъ 1876 год. ста-на причина да се закрие училището, което цѣли петъ години е стояло подъ ключъ.

Едва презъ 1881 год. отново се отвора съ учи-тель П. Сарафовъ отъ с. Гайтаниново и помощникъ Д. Мавродиевъ отъ сѣщото село.

Презъ 1882—83 уч. година билъ назначенъ и трети учителъ, Иванъ Бухлевъ, отъ с. Г. Броди. Презъ нея година при училището се открилъ и ико-номически пансионъ.

Презъ следната година училището става класно съ повече отъ 70 ученици и ученички.

Председателъ на българската община е билъ архимандритъ Харитонъ отъ с. Либахово.

Зачестилитъ митинги презъ 1884 год. въ Княжеството по македонския въпросъ изправили сла-бото още църковно-училищно дѣло въ Сѣръ срещу два врага: турци и гърци. Турцитъ вече виждатъ въ заякването на българитъ въ Сѣрско грозеца опасностъ и отъ покровители ставатъ гонители. Гръцката пропаганда това и счаквала. Интриги следъ интриги предъ властитъ накарали последнитъ да турятъ ржка на българското училище. Арестували главния учителъ П. Сарафовъ, Д. Мавродиевъ и председателя на общината архим. Харитонъ. Не ми-нало много време и всички били изпратени на за-точение въ Азия. Това е станало въ 1885 год. Но това ни най-малко не е убило духа на българитъ въ Сѣрско.

Въ началото на 1884—85 год. се отваря жен-ско училище, което се ръководило отъ учителката Анастасия Русева отъ Шуменъ съ помощница Анета К. Апостолова отъ Сѣръ. Мжжкото училище се отворило и пощаденитъ отъ арестъ учители поели своята работа. Тъ сж били: М. Маламишевъ, Гър-новъ и свещ. Андонъ Джостовъ.

Презъ 1886—87 г. училището става третокласно учители сж: П. Мавродиевъ, Лазаръ Тодевъ отъ Банско, Тодоръ Левовъ отъ с. Айватово (Солун-ско), свещ. А. Джостовъ, Ив. п. Георгиевъ отъ с. Владово (Воденско), учителки Добра Великова отъ Шуменъ и пакъ Ан. К. Апостолова.

Председателъ на общината е свещ. Георги Кърчовски.

Отъ 1888—89 год. училището се повишава въ четвъртокласно. Презъ 1895—96 четвърти класъ бѣше смѣсенъ — педагогически — реаленъ.

Презъ 1897—98 уч. год. четвърти класъ се затваря, а въ замѣна на това открива се педагоги-ческо училище съ I курсъ; презъ 1898—99 — втори курсъ, 1899—1900 — трети курсъ и съ това вече пълно педагогическо училище, като последната го-дина дава първи випускъ.

Следната таблица показва, какъ е вървѣло развитието на училището по

учебни години		1897—8	1899—1900	1901—2
III-то класното	85 учен.	48		51
Педагог.				
уч-ще	31	„	77	57
Всичко	116	„	125	108

Успоредно е вървѣло и девическото училище въ тоя градъ, което презъ 1896—97 е станало пър-вокласно, а презъ 1901—2 — третокласно съ уче-нички.

1897—98	1898—99	1899—900	1900—901
20	21	24	16

Доста утешителна проява на народността събуждане у сѣрския български селянинъ предста-вява и развитието на учебното дѣло въ Сѣрската околия, както това се вижда отъ долната таблица:

Сѣрска и Зжхненска околия

Училища уч-ли		уч-ци	
1886/87	основни	4	9
	класни	1	2
1891/92	основни	14	22
	класни	1	6
1896/97	основни	15	23
	класни	4	10
1899/900	основни	21	27
	класни	4	17

Презъ учебната 1911—1912 год. Сѣрската епар-хия, която се състоеше отъ околията съ сѣщото име, броеше: 40 училища съ 48 учители и 1436 ученици**).

До когато презъ 60-тѣ години на XIX в. въ Сѣръ и Сѣрско българския народъ бѣше изгубенъ и потъналъ въ елинското море — въ началото на текущия вѣкъ виждаме вече събуденъ Сѣрския бъл-гаринъ, трѣгналъ въ пжтя на просвѣта, отхвърлилъ духовно робство, радва се на родно духовенство и притежава многобройни черкви и училища.

Тоя завиденъ успѣхъ е спечеленъ съ упоритъ трудъ, съ скжпи жертви и въ борба противъ вра-гове, съюзени противъ него.

Тукъ ще споменемъ бѣгло нѣкои отъ най-из-вестнитъ спѣнни, като епизоди отъ борбата.

1) Презъ септемврий 1902 год. за пансионъ е била наета кжщата на нѣкой си гръкоманъ хаджи Апостолаки.

Но гръцкия владика заплашилъ стопанина съ афорезмо и пансионътъ не можалъ да се отвори: ни-кой гръкъ не давалъ помѣщение за пансионъ, нито квартира за българ. ученици, та трѣбвало да жи-вѣятъ въ училището.

2) Следъ априлскитъ атентати въ Солунъ презъ 1903 год. учителитъ били арестувани и силомъ из-пратени по домоветъ.

Въ училището е станалъ обискъ и, макаръ и да не е било намѣрено нищо противно за държавата, по-голъмитъ ученици били бити отъ полицията, из-пждени отъ зданието и силомъ прогонени въ род-нитъ мѣста, а педагогич. училище закрито.

3) Богослужебнитъ книги отъ църквитъ въ сѣр-скитъ села: Баница, Даутлия, Лакосъ, Горно Фри-щани, Христосъ, Орѣховецъ, Кулата и Чучулигово били събрани и занесени въ гръцката митрополия и тамъ унищожени. Сѣщото варварство е било из-вършено и съ иконата на св. св. Кирилъ и Методий.

4) На 2 юний 1903 г. билъ грабнатъ отъ дома си председателя на българската община икономъ Ефтимъ Чешмеджиевъ и, обкованъ въ вериги, билъ изпратенъ въ солунския затворъ.

Гръцкия мухтаринъ, придруженъ отъ заптии, ходилъ отъ кжща на кжща въ българската махала и принуждавалъ женитъ да признаятъ за свой ду-ховенъ началникъ гръцкия владика, иначе ще бж-датъ изпждена отъ града. Заедно съ това биватъ арестувани и българскитъ енорийски свещеници и българския параклисъ билъ затворенъ.

По селата загъмжело отъ гръцки инспектори, начело съ гръкомански свещеници, придружени отъ

**) Vladimir Sis. — Mazedonien стр. 91.

аскеръ и заптии, на всѣкжде събирали български книги, икони, лика на екзарха и поднасяли готови заявления да подпишатъ, че се отказватъ отъ екзархията и се връщатъ въ лоното на патриаршията. Буквално предаваме едно такова заявление:

„До Н. Превъзходителство Мютесарифина
Ваше превъзходителство!

Долеподписанитѣ жители на с. отъ пами вѣка говоримъ по български. Гърци по народностъ и въ духовно и религиозно отношение подведомствени на грѣцката патриаршия въ Цариградъ, ние припознавахме избиранитѣ отъ нея и изпращани съ височайши берати грѣцки митрополити. Но, изложени на непрекъснати и силни притѣснения и заплашвания отъ страна на прѣсналитѣ се отъ нѣколко години насамъ ужасни български разбойници, ние се отдѣлихме отъ грѣцката патриаршия и признахме българ. екзархия само за очи, като чакахме случай, какъ да се освободимъ отъ тиранскитѣ притѣснения и се върнемъ къмъ сжщата майка — грѣцката патриаршия. Сега подъ благоденствената царска сѣнка комитетскитѣ смутове се премахнаха, размирницитѣ до кракъ се изтрѣбиха и унищожиха, благосѣстоянието и щастieto се възвърнаха, спокойствието почна да владѣе както понапредъ и очакваното ни съ четири очи и съ радостъ благоприятно и прилично време настана. Понеже нѣма никакви религиозни и политически пречки за възврѣщането ни къмъ първата ни и сжща майка — грѣцката патриаршия, то най-смирено молимъ императорското правителство, да благоволи да утвърди, че ставаме пакъ гърци, като разпореди зависящото за записването ни за такива въ регистритѣ за гражданското състояние (нуфузитѣ) и извърши още каквото трѣбва“.

Навсѣкжде тероръ за отказване отъ родното духовенство; черкви и училища се затваряха; учители, свещеници и първенци биваха арестувани и изтезавани.

По тоя начинъ турци и гърци, злобно сдружени противъ българитѣ, успѣха да откъснатъ отъ гяството на екзархията сѣрскитѣ села: Лакосъ, Дутия, Баница, Г. Фрацани, Орѣховецъ, Кулата, Караджово, Христосъ и Чучулигово.

Но доблестното село Г. Броди, което бѣще запалило народното чувство въ гърдитѣ на сѣрскитѣ българи още презъ 1862—1870 година, остана вѣрно на своя родъ. Какви страдания изпита то, може да узнаемъ отъ трудоветѣ на Г. Георги Баждаревъ: „Горноброди“ — София. 1929 година и отъ протестътъ на цариградската патриаршия, извлечение отъ „Църковенъ вестникъ“ — София 1903 год.

Ний не можемъ да не дадемъ, макаръ и най-кратки сведения за черковно-училищното дѣло на благородното и многострадално с. Горно Броди, изгорено отъ грѣцката войска презъ Балканската война.

„Горно Броди (Вронди по грѣцки и турски) броеше въ турско време 6.100 жит. Около него се намиратъ развалени светини: св. Духъ, св. Георги, св. Константинъ, св. Богородица, св. Куне, св. Пантелеймонъ.

Въ тракийско и римско време важенъ воененъ пунктъ.

Презъ селото сж минавали българскитѣ царе Борисъ, Симеонъ, Самуилъ, Асеновци на пътъ за Македония. Селото е на 1.100 м. надъ морското рав-

нище и зимата е доста сурова, а лѣтото прохладно, то се радва на здравъ планински климатъ и е чудесно лѣтовище.

Въ старо време жителитѣ се занимавали съ добиване на желѣзо и обработването му, напоследъкъ главно занятие бѣше вжглишарството.

Още презъ първата половина на XIX в. въ с. Г. Броди е било отворено училище, въ което се преподавало на грѣцки езикъ. Учители сж били калугери отъ манастира св. Ив. Предтеча (Продромосъ), който се намира край с. Локосъ (сѣрско). Въ 1860 год. презъ м. юлий било готово новосъграденото училищно помѣщение.

Въ 1868 год. първенецътъ Хаджи Димко Х. Ивановъ повдига въпросъ въ училището да се въведе и български езикъ.

Негови подкрепители въ това народно събуждане сж: игуменътъ Теодосий отъ ман. Св. Иванъ и монахътъ Дионисий Московъ отъ Г. Броди. Тѣ намѣрили учителъ, който да знае и български, а именно Георги Ивановъ отъ с. Либяхово, учителъ въ с. Просѣченъ.

Съ него тѣ сключиха договоръ за три години.

Следната година (1869) по примѣра на Г. Броди се отворило българско училище въ с. Гайтаниново и въ други.

По инициатива на поменатия х. Димко на 10 декемврий 1869 г. първенцитѣ Маню Гърневъ отъ с. Либяхово, Дим. Сангартыйски, и х. Георги х. Ивановъ отъ с. Просѣченъ, х. Андонъ отъ с. Тешово, Даскалъ Конст. Антоу отъ с. Калиманци решили да се откаже народътъ отъ грѣцката патриаршия.

Около 10 мартъ 1870 г. първо се отказало с. Г. Броди, следъ него трѣгнали и другитѣ.

Това е струвало много страдания и жертви. На първо мѣсто първенцитѣ били теглени подъ сждъ, че се събирали да дигатъ бунтъ и подъ тоя предлогъ били арестувани. Самъ х. Димко сподѣлилъ сжщата участъ и билъ откаранъ въ затвора въ Сѣръ, а оттамъ въ Солунъ въ „Канли-куле“, хвърленъ въ тъмница и изтезаванъ.

Въпреки всички спънки селянитѣ упорито се държали и надвили надъ враговетѣ си. Учебното дѣло въ Г. Броди трѣгнало напредъ и е вървѣло успѣшно до сръдногорското възстание и руско-турската война.

Следъ тая война до 1893 г. много пжти то е било на издѣхване, поради интригитѣ на сѣрския владика.

Отъ 1893 г. училището въ Г. Броди става пълно основно и I класно; брой 361 уеници (21 момичета) 2 учители и 1 учителка, а презъ 1911/12; 287 (98 ж.), ученици съ 3 учители и 3 учителки; платено отъ селото 14,869 гр. и отъ екзархията 3,000 гр.

2 църкви 3 свещеници.

Мѣстото не позволява да се дадатъ други подробности.

Отъ всичко изложено до тука ясно личи, каква сила представлява братското единодушие, общата воля за напредъкъ и пълното довѣрие въ своитѣ водители, винаги готови на самоотречение и поставящи по-високо общото благо предъ частнитѣ интереси.

Великъ урокъ отъ нашата история! . . .

Ил. Ивановъ.

Положението

Една нѣмска дума, която до неотдавна бѣ позната главно на професионалните политици, сега е въ устата на цѣль свѣтъ, — думата „аншлусъ“. И всички днесъ знаятъ значението и не по етилологията на тая дума, а по извършеното на 13 миналия месецъ мартъ въ Австрия.

Знаятъ що значи аншлусъ всички, които бѣха свидетели, на безпрепятствения походъ на германскитѣ войски въ Австрия и забиването по всички нейни граници на германското знаме съ пречупения кръстъ.

Аншлусъ — това бѣ присъединението на цѣла Австрия къмъ Германия; това бѣ заличване на цѣла една държава отъ картата на Европа; това бѣ териториално уголѣмяване на една и безъ това голѣма и силна държава въ срѣдна Европа.

Самото съединение на Австрия съ Германия, извършено така неочаквано, тъй бърже и безъ кървопролития вътрѣ и безъ политически сътресения вънъ, е нѣщо забележително, изключително.

То, обаче, добива още по-голѣмо значение, като се взематъ предъ видъ редъ обстоятелства, при които се извърши аншлусътъ.

Преди всичко имаме сливане на два народа отъ една и сѣща раса, говорещи единъ и сѣщъ езикъ и въодушевяващи се отъ едно и сѣщо желание да живѣятъ обединени въ една граница — въ границитѣ на една могѣща Германия. Разбира се, никой не може да отрече, че не всички австрийци сѣ били еонодушни по въпроса за сливането на Австрия съ Германия: опитътъ на бившия канцлеръ г. Шушницъ да изпревари единъ германски по-силенъ натискъ чрезъ произвеждане на плебисцитъ, дали австрийцитѣ желаятъ да останатъ политически независими въ границитѣ на своята държава; редицата самоубийства на видни австрийски граждани следъ нахлуването на германскитѣ войски въ Австрия и други нѣкои факти, говорятъ за съществуването въ Австрия на обществени настроения не съвсемъ благоприятни за обединяване на Германия съ Австрия. Обединяването, обаче, на тая държава; стопанската непрекъсната криза, въ която се душеше тя отъ деветнадесетъ години насамъ; безизходното положение, въ което се намираше и политически страната, принудена да търси помощи отъ вънъ и винаги да приема като милостина едно приятелско разположение на тая или оная сила къмъ нея, тъй като тя можеше да съществува като що годѣ независима държава не чрезъ вътрешна своя сила, а по милостия на външни сили, — всичко туй бѣ създавало още отъ преди години вече силно течение всрѣдъ австрийския народъ за едно сливане съ Германия като най-добро разрешение на непоносимата разностранна криза, която се създаде за Австрия.

Тая държава бѣ дошла до такова неудържимо положение, до такива бедствия, че голѣма частъ отъ народа ѝ смѣташе политическата си независимостъ за по-малко ценна отъ едно каквото и да е излизане отъ задънената улица на стопанската мизерия, въ която можеше да се умъртви и последната жизнена сила на народа. Отъ севоръ една клокочета въ нови сили и въ грандиозни планове за пангерманизъмъ Германия отдавна бѣ готова да приеме въ лоното си братския австрийски народъ и по тоя начинъ да открие за него нови хоризонти и нови възможности за животъ. Австрия отдавна живѣеше разпъвана отъ три стихии: — естествено чувство на национално достойнство и за национална независимостъ; прекалено дълготрайна и все повече увеличаваща се беднотия и стопанска криза я влѣчеше къмъ отчаяние и силно нарушаваше душевното равновесие на народа, а въ туй време примамливитѣ ласкави гласове отъ къмъ Берлинъ, зовещи къмъ обединение на германския съ австрийския народи, ставаха все по-обаятелни, добиваха все по-голѣма магнетична сила.

Уморена, изтощена отъ това физическо и морално изключително и продължително напрежение, Австрия бѣ въ последно време, изглежда, по-вече наклонна да търси успокоение, за да си поеме дѣха, въ едно обединение съ еднокръвната ѝ сесра Германия. Хитлеръ и хората, които заедно съ него обмислятъ и турятъ въ изпълнение планове за осъществяване на една нова велика Германия, намѣриха че сега именно е най-удобния моментъ за извършване на аншлуса, за който отъ толкова време Берлинъ подготвяше работитѣ и противъ който имаше толкова много европейски сили.

И Хитлеръ не се поколеба и започна да действува. Той извърши действително си въ Австрия съ една наистина свойствена на методитѣ му бързина, която тоя пътъ изненада и слиса свѣта. Това бѣ действително една първокласна

по изкуството си маневра, като се знае за колко много пречки е трѣбвало да се държи смѣтка.

Грамадното значение за присъединяването на Австрия къмъ Германия, проличава именно при едно обглеждане на многобройнитѣ сили, които, до извършването на тоя актъ, действаха отъ разни страни, за да не се допусне такова поглѣщане. Противъ изгубването на политическата независимостъ на Австрия бѣха: Франция, Чехословакия, Англия, Италия, Югославия, Съветска Русия, Ромѣния и нѣкои други, съ една речъ — почти цѣла Европа. На независимостта на Австрия се гледаше отъ всички европейски сили като на необходимостъ за запазването на европейското равновесие, на това едва поддържано нездраво равновесие, застрашаващо всѣки мигъ да бѣде нарушено.

Забележителното е, че Хитлеръ има на 13 мартъ тая година смѣлостта да пристѣпи къмъ осъществяване на аншлуса, въпреки че той не се желаше отъ цѣла останала Европа. Това показва не само колко политиката на Хитлерова Германия е смѣла и динамична; не само колко предвидливи сѣ били германскитѣ политици, но и колко раздробена, колко дезорганизирана е тая Европа, колко много днесъ държавитѣ въ Европа сѣ поглѣнати отъ свои собствени грижи и затруднения, и колко сѣ малко, да не кажемъ съвсемъ ги нѣма, силитѣ, които биха могли за се опълчатъ срещу дадени действия.

Кой можеше да се съпротиви на Хитлера? За самитѣ австрийци да не говоримъ. Съветска Русия ли? — Тя тъкмо въ тия моменти прекарва периодъ на вътрешно разложение. Отъ върховното ѝ мѣсто се обезглавяватъ единъ следъ другъ, съ една острѣвеностъ и бързина, които говорятъ за приближаване на края на болшевишкия режимъ, всички по-издигнати съ умоветѣ си, доскоросни първи ръководители на болшевишката държава и на комунистическата партия.

Франция ли? — Тя се люшка вече отъ толкова време насамъ, въ буритѣ на вътрешни политически страсти и социални противоречия и борби и още не може да установи една активна външна политика, която да замѣсти залѣзващата ѝ политика на създаване на съюзи, целящи запазването на придобивките отъ голѣмата война и обкръжването на Германия, като Малкото съглашение, съюзътъ съ Полша и съ Югославия и други. Малкото съглашение се разпада и днесъ представлява картина малко по-добра отъ тая, каквато представлява обществото на Народитѣ, но съществено не различна отъ нея; Югославия се сближи съ Германия и Италия и едва ли не стана тѣхна политическа сътрудница, а Ромѣния трѣгна по напълно самостоятелънъ пътъ, заявявайки, че тя е обвързана само отъ частнитѣ ѝ интереси. Полша доста се отдалечи отъ разнебитената вече френска орбита и сѣщо възприе напълно самостоятелна политика, господствуваща преди всичко отъ чисто полскитѣ интереси.

Прочее, Франция, най-голѣмата германска противница, сама се намираше, въ едно отчаяно положение.

Англия? — Тя, макаръ и заинтересувана за поддържането на мира въ Европа; макаръ и неудобряваща постѣпки отъ рода на Хитлеровата въ Австрия, още не е готова за война и гледа на всѣка цена да се отбѣгватъ военни конфликти всѣкъже, дето не сѣ засегнати непосредствено нейни жизнени интереси.

Италия? — Тя до не много отдавна бѣ едва ли не главния противникъ на аншлуса; тя бѣ готова дори да се бие, за да го предотврати. Сега, обаче, тя бѣ обвързана твърде много съ Германия чрезъ прословутата ось Римъ—Берлинъ. Това обвързване се изразяваше вече въ текущи общи акции въ Испания и другаде, а и въ нѣкои акции въ проектъ. Колкото и да е било неприятно на Мусолини отъ едно нахлуване на германцитѣ въ Австрия, — той не е могълъ, естествено, да изпрати срещу Хитлера своитѣ войски, за да защитава Австрия. Впечатленията бѣха, че Мусолини сѣщо е билъ изненаданъ и, при обстоятелството, че е съюзникъ на Хитлера по много работи отъ общоевропейски характеръ, вѣроятно не му е било възможно да прави друго освенъ да представи предъ народа си и предъ свѣта, че всичко е наредъ и добре и да използва, като добъръ макиавелистъ, новосъздаденото положение, като извлѣче отъ него възможно най-голѣми облаги за страната си.

Решението на Англия да заведе, съ голѣмъ рискъ да изгуби отъ международния си престижъ и да огорчи съюзницата си Франция, преговори съ Италия тъкмо по това време е едно указание, че въ Лондонъ сѣ имали достатъчно данни, свидетелстващи, че между Римъ и Берлинъ вече се образува цепнатина.

Както и да е — присъединяването на Австрия от Германия е едно от най-крупните политически събития в следвоенна Европа и той ще има в непосредното бъдеще голямо отражение, ще причини дълбоки промени в европейския политически живот.

Заслужава особено да се подчертае, че необикновеният акт на присъединяване на цяла една държава към друга държава не по силата на някакво международно решение, се извърши в политически най-чувствителната част на Европа, в време на твърде остра международна криза и — което е още по-забележително — от една държава, която бѣ в редицата на победените през войната и на окованите в вериги след Версайския „договор“ за мир.

Въ една от речите, които г. Хитлер държа в последно време, заяви на германския народ, че той къса един вълк по един всички листа на Версайския „договор“. И той наистина скъса до сега повечето листа от тефтера на „договора“, който остави Германия притисната под страшни тежести, ограбена от колонията ѝ, нравствено унижена, съсилана във всичко отношение. Той унищожи тоя „договор“ не чрез мърките на Обществото на народите, а чрез самостоятелни германски действия, съ които унищожаваше „договора“ за мир и едновременно съ това възстановяваше своята национална чест, съживяваше народния дух, увеличаваше своята морална и материална национална сила.

Всрѣд един разбъркан, разпокъсан, вълноен отношения подлъг, вълноен — нерешителен и страховит свят германският народ реши да вземе сам само в свои ръце съдбините си и да действа за постигане на задачата, която бѣ: една свободна, независима и могъща Германия, която нареждаше работите си, правеше планове си независимо от каквито и да сѫ ограничения от наложения й договор за мир. Германия бѣ вече заела своето място като самостоятелна и първокласна сила всрѣд другите европейски държави.

Но аншлусът ни изправя предъ една не само нова и самостоятелна Германия; не само предъ една Германия, скъсала и последния лист от „договора“ за мир от Версай, но предъ една Германия, минала съ нечувана смелост и съ пълна подготовка към настъпление и териториални завоевания.

Не става вече дума за някакъв договор за мир. Тукъ е въпросъ за изменение на установеното от парижките договори за мир териториално статукво, за присъединяването на цяла една държава към друга. Нѣщо, което и нѣмските епископи, които не особено охотно приемаха разпоредбите на г. Хитлера за невмѣшателство на църквата въ държавните работи, нарекоха „чудо“ въ навечерието на народното допитване за узаконяване на извършеното вече сливане между Германия и Австрия.

И наистина, това сливане би могло да се нарече чудо, като се знае, че западните велики сили и Италия до неотдавна сѫ смѣтаха гарантита за независимостта на Австрия и правѣха всичко, за да попречат на Германия да тури ръка на нея. Но, както е и съ другите чудеса въ живота — и това чудо бѣ за три дни. Остана само новосъздадената действителност, която говори за едно съвсемъ ново политическо положение въ Европа и особено въ Срѣдна Европа. Остана да господства на нашия континентъ една увеличена съ близо седем милиона нѣмци Германия; една Германия, разширена териториално, слѣзла и настанила се на голѣмата съ голѣмо стопанско и политическо значение рѣка Дунав и на италийската граница близо до Адриатическото море; една Германия, най-сетне, която има вече чувството не само на възстановена и национално възродена сила, но и чувството на победителка въ дългата, сложна и не по-малко опасна от тая презъ военните години борба съ бившите си противници — специално съ Франция.

Интересното за отбелязване тукъ е, че това не е всичко и че сега Германия не смѣта, че е завършила задачата си, а прѣщи отъ нови сили, отъ нови планове и стремежи за разширяване на побѣдите си, за осигуряване на нови завоевания за бъдещите по-далечни цели на германската експанзия и то въ скоро време, докато свѣтътъ около нея е все така разбъркан, неспокоен, нерешителен, слабъ.

Първиятъ чувствителен и сериозен отгласъ на аншлуса бѣ въ Чехословакия, въ която живѣят надъ три ми-

лиона нѣмци, заставени презъ 1918 г. да живѣятъ като народностно малцинство подъ чешко управление. Наистина, това управление направи доста отстъпки на нѣмското малцинство, но колкото и да сѫ тия отстъпки голѣми, то не можеше да се примири съ отредената му отъ „договорите“ за миръ съдба и винаги е гледало да си извоюва политическа независимост. Възраждането на нѣмците въ Германия, и особено голѣмата, вече и териториална, победа на Германия повиши до последния градусъ чувството на национална гордост и решителността имъ да се борятъ съ всички сили сега вече за пълна свобода и независимост.

На дневенъ редъ, прочее, е въпросътъ за чешките нѣмци. Имаше, изглежда, единъ моментъ скоро следъ аншлуса, когато не бѣ изключено германските войски да помогнатъ на живущите въ Чехословакия нѣмци да се присъединятъ и тѣ къмъ майката-държава. Страхътъ, обаче, отъ една френско-английска акция и може би и нѣкои указания за не особено голѣмото удоволствие на Италия отъ станалото съ Австрия, трѣбваше да е въздържало Берлинъ отъ вторъ актъ на нарушаване — тоя пѣтъ въ Чехословакия — териториалното статукво. Чешките нѣмци проявяватъ една особено много засилена, методична противочешка дейност, която не може да има другъ край освенъ откъсване отъ Чехословакия. Това вече ново опасно положение край границите на Германия не можа да закъчи съюзните връзки на Франция, които имаха за задача да държатъ въ известни ограничения Германия. Англия публично отказа да се бие редомъ съ Франция, въ случай че последната реши да води война съ Германия въ защита на Чехословакия. Разбира се, Англия не ще да си гори ръцете за вадене на чужди кестени отъ огъня, но тя въ същото време и не иска да остави Германия да се засилва прѣко мѣра. Затова, по всѣка въроятност, тя гледа не чрезъ свои прѣки действия, а чрезъ прегрупирване на континенталните европейски сили да създаде противодействащи на едно Германско прекалено засилване сили. Може да се предполага, че преговорите за англо-италианско приятелство въ Срѣдиземно море, започнати едновременно съ извършването на аншлуса и водени въ добъръ духъ, сѫ трѣгнали къмъ благоприятенъ край съ огледъ да добие Италия възможностъ, въ даденъ случай да разполага съ повече войски.

Войната въ Испания е къмъ своя край. Националистите сигурно скоро ще наложатъ своя режимъ надъ цялата страна и италианските дивизии, които сега се биятъ тамъ ще се завърнатъ въ отечеството си. По силата на англо-италианската спогодба, която се очаква тия дни да бѣде сключена, Италия ще получи вече признанието и на Англия, и на Франция за притежаването на Етиопия и отъ Африка също ще се завърнатъ доста италиански войски. Така прибрани въ Италия, тия войски, калени въ походи и боеве ще придадатъ още по-голѣма тежестъ на думите на Римъ по международните работи и може би и Берлинъ ще си вземе бележка отъ това.

А че Германия има предстоящи планове за едно сериозно разширение на изтокъ, стопанско и политическо на първо време, се вижда отъ назначаването на фонъ Папенъ, единъ отъ най-голѣмите майстори за провеждане на германска пропаганда въ чужбина, за пълномощенъ министъръ на Германия въ Турция.

България е на пѣтя къмъ Изтока, затова всички тия събития особено много засягатъ българския народъ. А пъкъ издигнатиятъ сега вече отъ Германия лозунгъ на Уйлсона за правото на народите да се самоопредѣлятъ и самоуправляватъ (на това именно основание Германия поставя морално своята акция на присъединяването на Австрия) откри отново въпроса за правата на народностните малцинства. Откри го не като теория, не като единъ далеченъ политически блѣнъ, а като една жива действителност, която чака основно и справедливо разрешение и отъ чието разрешение зависи до голѣма степенъ общото уталожаване на духовете въ Европа и изобщо — омиротворяването ѝ. Унгария, Полша, дори и Югославия вече говорятъ по-енергично и по-опредѣлено за даване права на народностните имъ малцинства. Самите българи, намиращи се въ положение на народностни малцинства да не престанатъ да мислятъ и действуватъ за осигуряването на тия права съ срѣдства и по начини подходящи и съобразни съ условията на моментите.

КЪМЪ Г. Г. АБОНАТИТЪ

Илюстрация „Илинденъ“ встѣпва вече въ своята X-та годишнина.

Преминала много завои на колебание и възходъ, тя все е била будния стражъ на заветитѣ, които цѣли 60 години вълнуваха душитѣ на всички ратници за отечествена свобода и въ страницитѣ ѝ сж се изнасяли подвизитѣ и готовността за саможертвуване на безброй малки и голѣми дейци, които — всички до единъ — сж били готови да пролѣятъ буйна кръвъ за извоюване свещената свобода на родъ и отечество.

Въ времената на личенъ интересъ и благополучие, които заедно съ цѣлото човѣчество преживява и бълг. народъ, изтъкване предъ обществото най-свѣтлитѣ пориви на последнитѣ 3 поколѣния на македонския българинъ за вѣрна и преданна служба на измѣненото отечество е заслуга отъ първостепенно значение и органътъ на Илинденската организация би заслужавалъ по-добра участъ. Бѣше врѣме, когато той бѣше най-разпространения листъ между периодичния печатъ въ страната.

Нека се надѣемъ, че съ системенъ трудъ той ще заеме своето старо положение, нѣщо което редакцията се стреми да постигне съ общи усилия, за което се обѣща къмъ всички дейци съ учтива молба, да не ѝ отказватъ своето съдействие. Македонскиятъ въпросъ толкова дълго третиранъ и освѣтляванъ, все още има свои неуяснени страни и сътрудничеството на по-голѣмъ брой ратници е важна необходимостъ.

Запазвайки досегашния си характеръ на архивъ на македонскитѣ освободителни борби ил. „Илинденъ“ ще разнообрази своето съдържание съ въпроси третиращи економическото състояние на македонския българинъ, съ богатствата, които таи въ недрата си нашата свещена земя, съ прелеститѣ, които тя открива на всѣка стѣпка, съ нейния неизчерпаемъ фолклоръ, твърдостъта и непоколебимия духъ на македонския българинъ и съ усилията и способността му да твори и създава условия за материаленъ и интелектуаленъ просперитетъ.

Умоляватъ се илинденци сами да се абониратъ и да станатъ агенти за разпространението на списанието, чийто абонаментъ се намалява на 100 лв. за предплатилитѣ на единъ или на нѣколко пжти до края на м. май. За непредплатилитѣ цената остава сжщата — 120 лв.

Съобщава се на членовете на Благотв. Посм. Каса при Илинденската организация, че се поминаха другарите, ред. чл. на благот. каса:

Василь Сот. Кършаковъ на 28. XII. 1937 г. отъ друж. въ гр. Варна; Александъръ Д. Трендафиловъ на 4. II. 1938 г. отъ друж. въ гр. Пловдивъ; Иванъ Костовъ Маневъ на 7. II. 1938 г. отъ друж. въ гр. Русе; Кипро Симеоновски на 14. II. 1938 г. отъ друж. въ София и Атанасъ Я. Марковски на 2. III. 1938 г. отъ друж. въ София. Съ тяхната смъртъ Благ. п. к. има 142, 143, 144, 145 и 146 смъртни случаи. Поканватъ се членовете на Благ. посм. каса да се издължатъ до 146 см. случай.

ОТЪ РЖКОВОДНОТО ТЪЛО

ДЪЖАВНИ МИНИ

КАМЕНОВЪГЛЕННИ МИНИ

ПЕРНИКЪ

БОБОВЪ-ДОЛЪ

МАРИЦА

Производство на каменни въглища и брикети.

ДОСТАВКА НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА ЕНЕРГИЯ

за всички видове индустрии въ и около градъ Перникъ, както и въ Старо-Загорската електрификационна областъ, по специални износни цени.

—о—

Вноски и поръчки за въглища и брикети се правятъ навсѣкжде въ страната чрезъ:

1. Българска Народна Банка — преводна служба.
 2. Телеграфо-пощенскитъ станции — Пощенска чекова служба, чекова с/ка № 50.
 3. Популярнитъ банки.
 4. Банка „Български кредитъ“ А. Д.
 5. Касата на Минитъ,
- съ специални формуляри, съ изчерпателното попълване на които става излишно да се пише отдѣлно писмо — уведомление отъ страна на клиентитъ.

ГЛАВНА ДИРЕКЦИЯ НА МИНИТЪ ВЪ ГР. ПЕРНИКЪ

АГЕНЦИЯ НА МИНИТЪ ВЪ СОФИЯ — ул. Раковска 90, телефонъ 2-18-49

СКЛАДЪ за брикети и въглища — гара Перловецъ, телефонъ 2-03-90.

ДОМАКИНИ

НАСТОЯВАЙТЕ ПРЕДЪ ВАШИЯ БАКАЛИНЪ ДА
ВИ ДАДЕ ГАРАНТИРАНО ИДЕАЛНО ЧИСТО
СЛЪНЧОГЛЕДОВО МАСЛО,
ВЪ ОРИГИНАЛНА ОПАКОВКА ИЛИ НАЛИВНО

„НИВА“ СЪ МАКСИМУМЪ
0.1% F. F. A., КОЕТО
напълно задоволява най-капризния
ВКУСЪ И СТОМАХЪ

ЗАВОДИ НИКОЛА ЧИЛОВЪ А. Д.

СОФИЯ * КОСТИНБРОДЪ